

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
імені Т. Г. ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

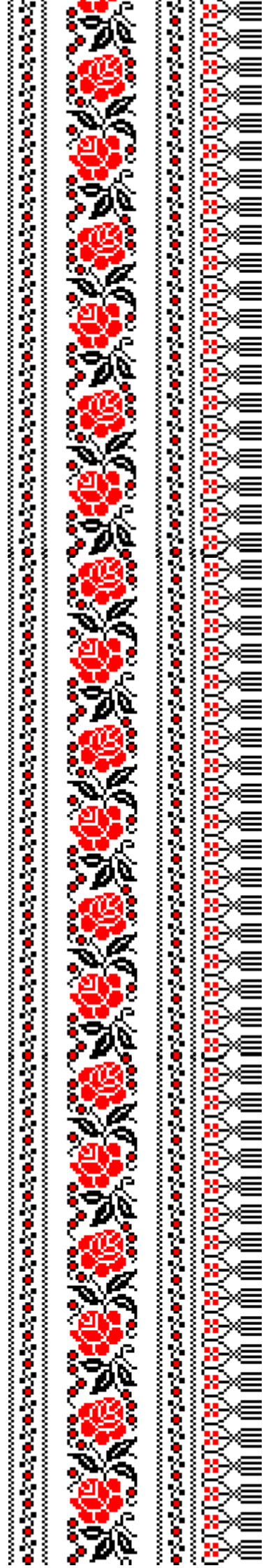
Кафедра філософії та культурології

М. Б. Столяр, М. О. Богун

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ
ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ
(АНТИЧНІСТЬ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Чернігів – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра філософії та культурології

М. Б. Столяр, М. О. Богун

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ
ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ
(АНТИЧНІСТЬ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Чернігів – 2023

УДК 930. 85 (075.8)
ББК Т 3(0)0-7я73
С 81

Рецензенти:

Пролеєв С.В., доктор філос. наук, проф., зав. відділом філософії культури, етики та естетики Інституту філософії НАН України імені Г. Сковороди;

Колесник О.С., доктор культурології, проф. кафедри філософії та культурології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Відповідальний редактор

Каранда М.В., канд. філос. наук, доцент кафедри філософії та культурології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Столяр М. Б., Богун М.О.

С 81 Історія та теорія зарубіжної культури (античність та середньовіччя) : навчально-методичний посібник. Вид. 2-ге доп. Чернігів : Вид-во НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. 102 с.

Навчально-методичний посібник містить рекомендації, що мають на меті допомогти магістрантам університету опанувати матеріал курсу на практичних заняттях, під час самостійної роботи та виконати індивідуальні завдання дослідницького характеру. До посібнику увійшли теми, питання практичних занять; фрагменти першоджерел, теми рефератів, словник термінів, списки літератури, фрагменти першоджерел, світлини творів мистецтва, тести та контрольні запитання.

Для магістрів спеціальності «Культурологія», студентів гуманітарних спеціальностей, викладачів філософії, культурології, релігієзнавства, мистецтвознавства та всіх, хто цікавиться античною та середньовічною культурою та відповідними теоріями.

ББК Т 3(0)0-7я73
УДК 930. 85 (075.8)

ЗМІСТ

Передмова	5
Програмні результати вивчення курсу «Історія та теорія зарубіжної культури»	8
Практичні заняття та самостійна робота.....	9
Практичне заняття № 1 МІФОЛОГІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ	9
Самостійна робота до теми № 1	10
Практичне заняття № 2 ГРЕЦІЯ ЧАСІВ АРХАЇКИ	15
Самостійна робота до теми № 2	17
Індивідуальне дослідницьке завдання до теми № 2	17
Практичне заняття № 3 ГРЕЦЬКА КУЛЬТУРА КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ	19
Самостійна робота до теми № 3	22
Індивідуальне дослідницьке завдання до теми № 3	23
Практичне заняття № 4 КУЛЬТУРА ДОБИ ЕЛЛІНІЗМУ	24
Самостійна робота до теми № 4	25
Практичне заняття № 5 КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ	27
Практичне заняття № 6 МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОГО РИМУ	28
Самостійна робота до теми № 6	29
Практичне заняття № 7 ВИНИКНЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА	30
Самостійна робота до теми № 7	30
Практичне заняття № 8 ВІЗАНТІЙСЬКЕ МИСТЕЦТВО	32
Самостійна робота до теми № 8	33
Практичне заняття № 9 АРАБСЬКА КУЛЬТУРА ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	37
Самостійна робота до теми № 9	39

Практичне заняття № 10	
ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА КУЛЬТУРА	40
Самостійна робота до теми № 10.	44
СТРУКТУРА ПРОГРАМИ КУРСУ	46
Тематичний план навчальної дисципліни	47
Розподіл балів, що присвоюються студентам	48
Загальні критерії оцінювання знань, навичок та умінь студентів	48
СЛОВНИК КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ.	50
ПЕРШОДЖЕРЕЛА (цитати та фрагменти)	
Антична культура	
Гомер. Іліада	57
Геродот	59
Плутарх	61
Платон	63
Аристофан	69
Стоїцизм	70
Крилаті вислови давньогрецького походження	71
Крилаті вислови давньоримського походження	74
Середньовічна культура	
Заповіді Мойсея (Декалог)	77
Євангеліє від Матвія (проповідь на горі)	77
Августин Блаженний	84
Василь Великий	85
Григорій Палама	86
Коран	87
Питання для повторення	90
Самостійна робота з релігієзнавчих питань курсу	93
Питання підсумкової контрольної роботи	97
Список основної навчальної літератури	101
Список першоджерел	101
Інтернетресурси	102

ПЕРЕДМОВА

Навчальний курс «Історія та теорія зарубіжної культури» (частина перша: «Античність та Середньовіччя») є нормативним предметом, обов'язковим для вивчення усіма студентами, які навчаються в класичному університеті за освітньо-кваліфікаційними програмами підготовки магістр зі спеціальності «Культурологія». Курс побудований згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах та узгоджений з примірною структурою змісту навчального курсу, рекомендованою Європейською Кредитно-Трансферною Системою (ECTS).

Ця частина курсу планується на один семестр і передбачає 24 години лекційних, 20 годин практичних занять та 16 – самостійної роботи. Формою підсумкового контролю якості знань, навичок, вмінь студентів є комплексна контрольна робота, результати якої враховуються під час складання магістрами екзамену з «Історії та теорії зарубіжної культури (Ренесанс та Новий час)» у наступному, другому семестрі. (Усього предмет «Історія та теорія зарубіжної культури» вивчається протягом трьох семестрів. У першому та третьому семестрі складаються іспити, а після другого семестру передбачено залік.

Зміст курсу розподілено між двома змістовними модулями, які виокремлено на основі історичного підходу. До *першого* змістовного модулю відноситься матеріал тем, в яких магістр знайомиться із історією античної культури, артефактами греко-римської цивілізації та теоретичними (культурологічними) рецепціями культури відповідного періоду. *Другий* змістовний модуль охоплює зміст тем, у яких вивчається історія та теорія культури доби середньовіччя (Візантійська культура, арабська культура та культура Західної Європи). Великий вибір тем, питань та матеріалів з самостійної та індивідуальної роботи дає можливість кожному магістру вільно обирати цікаві теми та проблеми для самостійної та індивідуальної роботи, а викладачу

курсу планувати свою роботу відповідно до рівня підготовки окремого студента та його професійних інтересів.

Вивчення курсу «Історія та теорія зарубіжної культури» актуалізує знання студентів з різних предметів, що складають емпіричну базу курсу (загальна історія, філософія, історія літератури, художня культура тощо), а також розширює їх ерудицію та поглиблює розуміння певних закономірностей динаміки західної культури, взаємозв'язку різних форм культури, менталітету людини тощо. Також цей курс сприяє свідомому формуванню європейської ідентичності магістра, оскільки антична цивілізація та християнська культура сформували основу сучасних європейських цінностей, сучасної Західної культури.

Після закінчення курсу магістр має оволодіти певними **компетентностями**:

Інтегральні компетентності

- Здатність розв'язувати спеціалізовані задачі та практичні проблеми у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій, ідей, категорій та принципів філософії та культурології й характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

- Здатність до теоретичного мислення, аналізу та синтезу.
- Здатність до спостережень та відповідних емпіричних практик.
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність до прогностичного застосування своїх знань.
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- Здатність спілкуватися з колегами та експертами з інших галузей.
- Повага до точки зору опоненту та цінування мультикультурності суб'єктів спілкування.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

- Здатність до навчання, пошуку та аналізу інформації з історичних, філософських та культурологічних джерел, а також використання результатів досліджень інших гуманітарних наук.

- Здатність використовувати термінологічний апарат історії культури, філософії та культурології на різних рівнях складності, починаючи від опанування учбовим матеріалом та закінчуючи проведенням наукових досліджень.

- Здатність до розуміння теорій, концептів, понять, які становлять основу теоретичного й практичного дискурсу історії зарубіжної культури, філософії та культурології в поєднанні зі здатністю до їх критичного осмислення.

- Здатність використовувати загальні та спеціальні, фахові методи та інструменти дослідження, що необхідні для вирішення актуальних проблем історії та теорії зарубіжної культури.

- Здатність розуміти роль культури в процесі розвитку суспільства та держави, формування ціннісних орієнтацій людини та суспільства.

- Здатність спілкуватися рідною та іноземною мовами (як усно, так і письмово) з використанням відповідної термінології у галузі історії та теорії зарубіжної культури.

- Здатність усвідомлювати багатовекторний процес європейського співробітництва, цінувати та поважати різноманітні погляди, сформовані на базі європейських традицій.

- Здатність критично розуміти історичне, соціокультурне значення традицій, вірувань та переконань різних народів стародавнього світу та доби середньовіччя; усвідомлювати їх специфіку та принципи функціонування й регулювання.

- Повага до різних релігійних традицій та вірувань, здатність до участі у міжконфесійному діалозі.

- Здатність розуміти матеріальну та духовну цінність художнього об'єкту в хронологічних межах античності та середньовіччя та у відповідних географічних ареалах в певному історико-культурному контексті.

ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ

вивчення курсу

«Історія та теорія зарубіжної культури»

(частина перша: «Античність та середньовіччя»)

Бакалавр повинен знати

- основні поняття та принципи історії та теорії зарубіжної культури, що пов'язано із специфікою доби, яка вивчається.;
- періодизацію відповідних періодів в історії культури;
- провідні напрямки, школи, парадигми культурологічної думки, що мають своїм предметом історію та теорію античності та середньовіччя.

Бакалавр повинен уміти

- логічно, послідовно та аргументовано викладати міркування з конкретного питання;
- вибирати та аналізувати необхідну інформацію з історичних та культурологічних джерел, оцінювати її достовірність та значущість, виявляти в інформаційних даних неповноту аргументації, хиби, вразливі місця, суперечності;
- робити узагальнення, підсумовувати розглянутий матеріал;
- усвідомлювати підстави власних та інших міркувань; відрізняти рівні аргументованості суджень, вміти надавати перевагу більш аргументованим;
- критично та самокритично мислити;
- брати участь в інтелектуальних дискусіях, використовувати ввічливі форми звернення до опонента, концентруватися на значущих складових судження, не переходячи на особистості;
- говорити публічно, ясно висловлюватися в процесі комунікації;
- використовувати сучасні інформаційно-технічні засоби;
- писати невеличкі культурологічні твори, нариси, реферувати наукові статті з історії та теорії зарубіжної культури;
- спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, читати відповідною мовою літературу з курсу;
- опановувати новими знаннями та способами мислення.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА

Практичне заняття № 1 **МІФОЛОГІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ** (2 год.)

!

1. Особливості міфологічної свідомості.
2. Основні цикли міфів Стародавньої Греції:
 - 1) про створення світу та про богів Олімпу;
 - 2) Фіванський цикл міфів;
 - 3) міфи Троянського циклу,
 - 4) міфи про Агамемнона та його сина Ореста.

Першоджерела

Гомер. Іліада. Одисея. Київ, 1963; 1978.

Давньогрецька трагедія. Київ, 1981.

Евріпід. Трагедії. Київ, 1993.

Основна література

Коваль А.П. Крилаті слова в українській літературній мові. Київ: Ярославів Вал, 2013.

Кун М. Легенди та міфи стародавньої Греції. Київ, 1967; 2008.

Парандовський Я. Міфологія. Вірування та легенди стародавніх греків та римлян. Київ: Молодь, 1977.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. видання. Львів, 1994.

Пашенко В.І. Антична література. Підручник для студентів ВНЗ. К., 2004.

Підлісна Г.Н. Історія античної літератури. Київ, 1972.

Пролєєв С. Єлена прекрасна. Трагедія краси. Київ, 2015.

Додаткова література

Гузь О. Особливості художнього світу в поемі Гомера «Одісея». *Всесвітня література та культура*. 2009. № 11. С. 9-15.

Збірка міфів Давньої Греції.

https://svitliteraturu.com/load/biblioteka/teksty_124_perekazy/mifi_davnoj_greciji/38-1-0-889

Столяр М.Б. Потестарний вимір міфу про Едипа в сучасній Україні. *Вісник ЧДПУ*. Серія: Філосо. науки, вип. 75. Чернігів, 2010. С. 80-83.

Самостійна робота до теми № 1

Міфи Стародавньої Греції в античному та сучасному мистецтві.

Завдання: Пригадаємо за допомогою таблиці провідних богів Олімпу та згадаємо твори світового мистецтва, присвячені давньогрецькій міфології (див. таблицю).

Які боги та міфологічні сюжети зображено на ілюстраціях? (с. ??-??)?

Які ще Ви знаєте твори живопису міфологічної тематики?

В які періоди розвитку Європейської культури посилювалася увага до семантики та символіки давньогрецьких міфів?

Давньогрецькі боги. Олімпійці як певні символи культури.

Старше покоління давньогрецьких богів-олімпійців:

- Зевс – верховний бог, громовержець, який керує усіма іншими богами. Прийшов до влади, завдяки перемозі над своїм батьком Кроносом, якого він скинув до безодні – Тартара. Невід’ємними атрибутами Зевса є блискавки, якими він безжально карає своїх ворогів.

- Гера – рідна сестра і дружина Зевса, богиня шлюбу та ревності, покровителька сімейного життя, породіль та берегиня родинного вогнища.

- Аїд – брат Зевса та бог підземного царства, до якого потрапляють душі померлих. Царство Аїда було у греків уособленням потойбічного життя.

- Посейдон – ще один брат Зевса, бог морів і усієї водної стихії. Покровитель подорожуючих морем. Переслідує Одиссея, який не може повернутися додому після Троянської війни через виявлену

неповагу до Посейдона. У свій час Посейдон допоміг Одиссею обдурити троянців, але той виявив невдячність.

- Гестія – сестра Зевса та покровителька домашнього господарства, зокрема пекарства й кулінарії.

- Деметра – ще одна сестра Зевса, богиня родючості, хліборобства. Також покровителька шлюбу.

До молодшого покоління олімпійських богів Давньої Греції належать:

- Гермес – посланець богів, який оголошував людям їхню волю, а також проводив душі померлих до царства Аїда.

- Гефест – бог вогню та ковальства, який має владу над вулканами та створює для богів чимало магичних предметів.

- Афродіта – богиня краси та кохання.

- Афіна – богиня мудрості і військового мистецтва, покровителька усіляких ремесел.

- Аполлон – бог мистецтва, віщування та лікування.

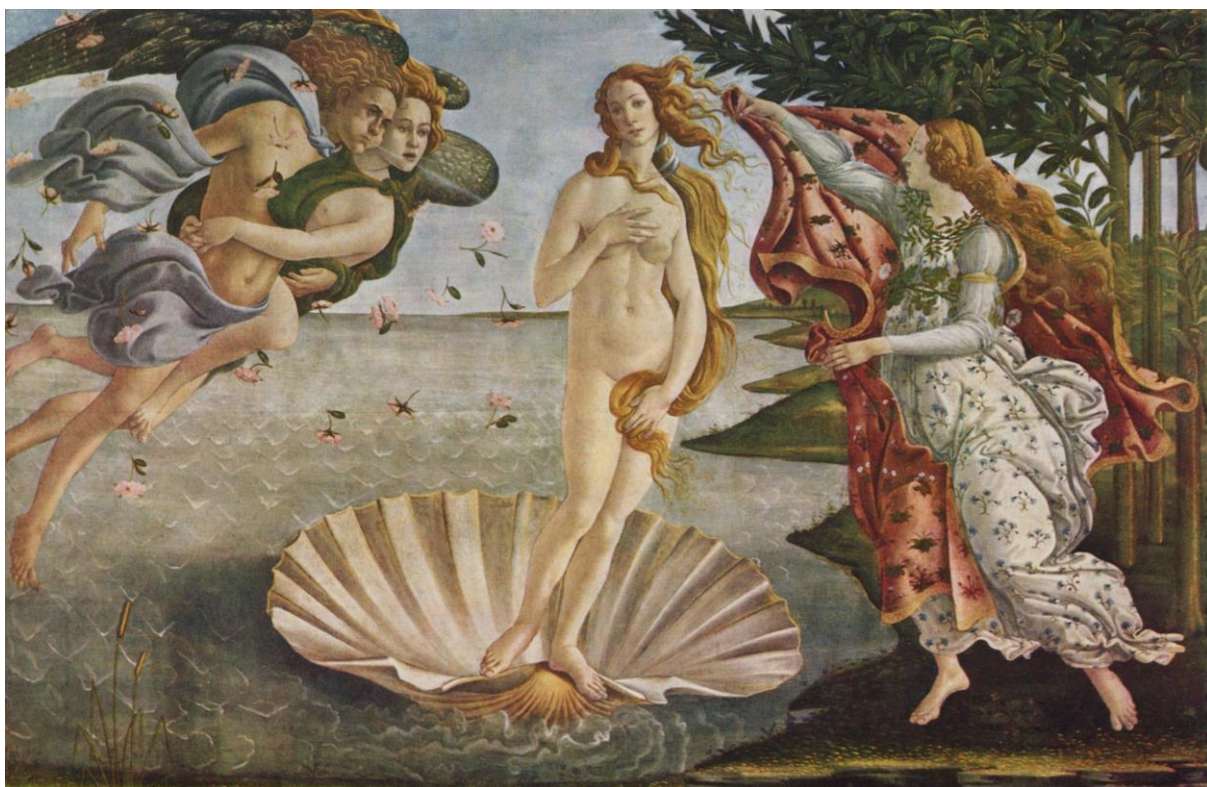
- Артеміда – богиня мисливства, покровителька лісів і гір.

Берніні. Аполон і Дафна.

Рубенс. Союз Землі і води.

Ботічеллі. Народження Венери

Лосенко. Гектор і Андромаха.

МІФ ТА ЙОГО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Пропонується два завдання. *Перше* є більш складним: йдеться про конкретний міф (на вибір) та його розуміння різними авторами (філософами, літераторами, драматургами, художниками – представниками різних періодів зарубіжної та вітчизняної культури). Вже в добу античності кожний драматург по-своєму інтерпретував відомі міфи, вкладав в їхній зміст своє розуміння соціальних, політичних, моральних та інших реалій. Зокрема можна порівняти міфи про Троянську війну зі змістом «Іліади» Гомера адже Гомер зосереджує свою увагу лише на останньому році війни. Або можна здійснити компаративний аналіз міфа про Едипа та його інтерпретацію в творі Софокла «Едип-цар». Цікавим є досвід порівняння амбівалентних інтерпретацій певного міфа, зокрема того ж міфа про Едипа (йдеться про рок чи про свободу?); міфа про

Прометея в межах античної та середньовічної культури: герой чи спокусник тощо?

Постановка фільмів за міфологічними сюжетами – це теж інтерпретація міфу. Пропонується передивитися художній фільм «Одісея» режисера А. Кончаловського (1997) і порівняти оригінал (Гомер. Одісея) з інтерпретацією. Чому Одісей так довго не міг повернутися на рідну Ітаку? Яку відповідь дає Гомер і як цю причину висвітлює А. Кончаловський? Які ще відмінності ви знайшли в екранізації міфу?

Цікаву інтерпретацію троянського циклу міфів ми знаходимо у сучасного українського філософа С.В. Пролеєва («Єлена прекрасна: трагедія краси. Київ, 2015). Наразі головним персонажем міфу постає не Агамемнон чи Одісей, не Ахілес чи Паріс, а... прекрасна Єлена... «Єлена прекрасна» – це цікава сучасна інтерпретація міфу в контексті стародавньої культури (побуту, звичаїв, моралі та філософії).

Окремо можна розглянути *тему десакралізації міфа в сміховій культурі*. Десакралізація міфа – це теж один із шляхів інтерпретації сюжета, коли певні історичні або міфічні події, що традиційно розглядаються як священні віхи історії постають у профанній площині, в результаті чого контраст профанного та сакрального викликає сміх. Яскравим прикладом є пародія на «Іліаду» – «Війна мишей та жаб».

Друге завдання простіше за перше. Йдеться про використання крилатих висловів міфологічного походження в сучасній українській мові. Наразі можливим є виконання цього завдання двома шляхами: креативно та репродуктивно.

Креативно – розповісти, наприклад, про події одного дня зі студентського життя за допомогою крилатих висловів давньогрецького походження; переказати широко відомий сюжет за допомогою крилатих висловів (або придумати інший, власний варіант).

Репродуктивно (або суто кількісно): назвати десяток чи більше найбільш вживаних висловів та пояснити їхній сенс.

Кількість балів за роботу залежатиме від складності завдання та якості його виконання (студент може отримати від 3 до 10 балів).

Практичне заняття № 2 **ГРЕЦІЯ ЧАСІВ АРХАЇКИ** *(2 год)*

!

1. Соціальні, економічні, політичні проблеми доби архайки та спроби їх вирішити (колонізація, розвиток міст та торгівлі, реформи Лікурга та Солона).

2. Феномен античної мудрості. Перед-філософія античності: сім мудреців. Особливості менталітету «досократиків».

3. Архаїчне мистецтво (архітектура, скульптура).

Першоджерела

Геродот. Історії в дев'яти книгах. Київ: Наукова думка, 1993.

Гомер. Іліада. Одисея. Київ, 1963; 1978.

Плутарх. Порівняльні життєписи. Київ, 2023.

<https://chitaka.com.ua/knigi/porivnyalni-zhyttyepysy/>

Основна література

Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Кравченко О.В. Історія світової культури: Навч. посібник ; Наук. ред. В.М. Шейко. Київ: Кондор, 2006.

Бичко А.К. та ін. Теорія та історія світової та вітчизняної культури. Курс лекцій. К: Либідь, 1992.

Історія світової культури. Київ: Либідь, 1994.

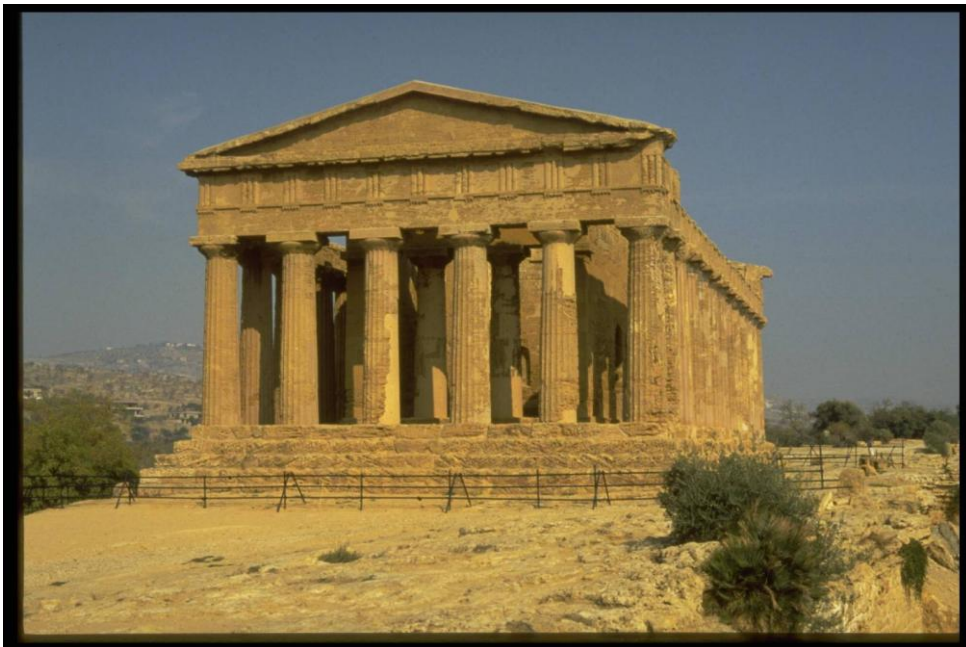
Коваль А.П. Крилаті слова в українській літературній мові. Київ: Ярославів Вал, 2013.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. видання. Львів, 1994.

Ілюстрації до теми:

Архаїчна скульптура

Храм Гери в Олімнії (доричний ордер)

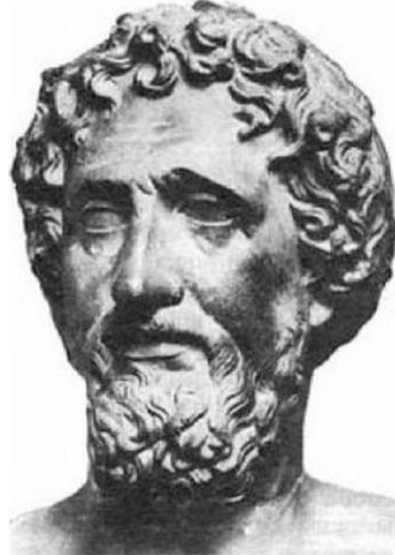
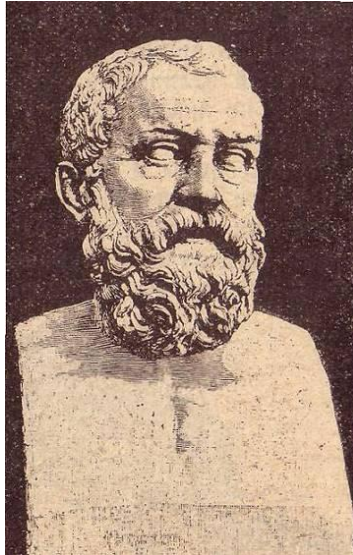
Самостійна робота до теми № 2

ФЕНОМЕН ТИРАНІЇ В АРХАЇЧНІЙ КУЛЬТУРІ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

I. Знайти *відповіді на наступні запитання:**

1. Чому грекі архаїчних часів за найкращий анекдот вважали словосполучення «тиран-дідусь»?
2. Яким чином крилаті вислови «полікратова каблучка» та «дамоклів меч» пов'язано із долею тиранів у Стародавній Греції?
3. Як правильно говорити: «Драконові закони» чи «закони Драконта»? Чому?
4. Чому Солон не вважав царя Креза найщасливішою людиною?

*Відповіді** даються в усній формі

Реформатори часів архаїки:

Драконт

Лікурґ

Солон.

Індивідуальне дослідницьке завдання до теми № 2

Обрати одне з нижченаведених завдань (дослідницька робота з першоджерелами та перевірка навичок *конспектування**)

1. Що розповідає про долю тирана Полікрата грецький історик Геродот? (Історія. Книга III: 39-46; 56-57; 120-126, 128). Скласти переказ.

2. Що розповідає про життя великих реформаторів архаїчної доби – Лікурга та Солона античний історик Плутарх? (студент обирає одну з постатей або порівнює реформаторські діяльність Лікурга та Солона).

3. Як пояснює необхідність тиранії в коловерті неправильних типів держав Платон у своїй книзі-діалозі «Держава», книга 8 (див. фрагмент першоджерела на сс. 58-61).

**Конспект* – написаний від руки або електронний (на вибір студента). У разі електронного варіанту, магістр повинен вибрати відповідні цитати, тобто скоротити текст, скопійований з першоджерела, а також підкреслити основні моменти (положення) жирним або курсивом. Скорочення змісту бажано робити за рахунок *власного* переказу. Цитати мають бути з посиланнями на першоджерело.

Який сюжет з історії архаїки, переказаний Геродотом, відображає ця картина?

Практичне заняття № 3
ГРЕЦЬКА КУЛЬТУРА КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ
(2 год.)

!

1. Греко-персидські війни та їх наслідки. Політичне життя: особливості афінської демократії.

2. Особливості філософування в класичний період. Антропологічний поворот в культурі.

3. Мистецтво класичної доби (архітектура, скульптура).

4. Театр як втілення грецького менталітету класичної доби. Творчість Есхіла, Софокла, Евріпіда, Арістофана.

Першоджерела

Геродот. Історії в дев'яти книгах. Київ: Наукова думка, 1993.

Давньогрецька трагедія. Київ, 1981.

Евріпід. Трагедії. Київ, 1993.

Платон. Держава. Київ, 2000.

Плутарх. Порівняльні життєписи. Київ, 2023.

<https://chitaka.com.ua/knigi/porivnyalni-zhyttyepysy/>

Основна література

Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Кравченко О.В. Історія світової культури: Навч. посібник ; Наук. ред. В.М. Шейко. Київ: Кондор, 2006.

Миронова В.М. та інш. Антична література: навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ, 2005.

Антична література. Греція. Рим: хрестоматія: навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ, 2006.

Антична література. Хрестоматія. Вид. 2-е, доп. [для філологічних факультетів і педагогічних університетів]. Київ, 1968.

Історія світової культури. Київ: Лібідь, 1994.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. видання. Львів, 1994.

Пашенко В.І. Антична література. Підручник для студентів ВНЗ
Київ, 2004.

Підлісна Г.Н. Історія античної літератури. Київ, 1972.

Додаткова література

Розвиток культури Стародавньої Греції і Стародавнього Риму.

<https://bookster.com.ua/rozvytok-kultury-starodavnoyi-gretyi-starodavnogo-rymu/>

Ілюстрації:

Іктін, Каллікрат, Фідій. Парфенон

Ерехтейон

Мірон. Афінa і Марсій.

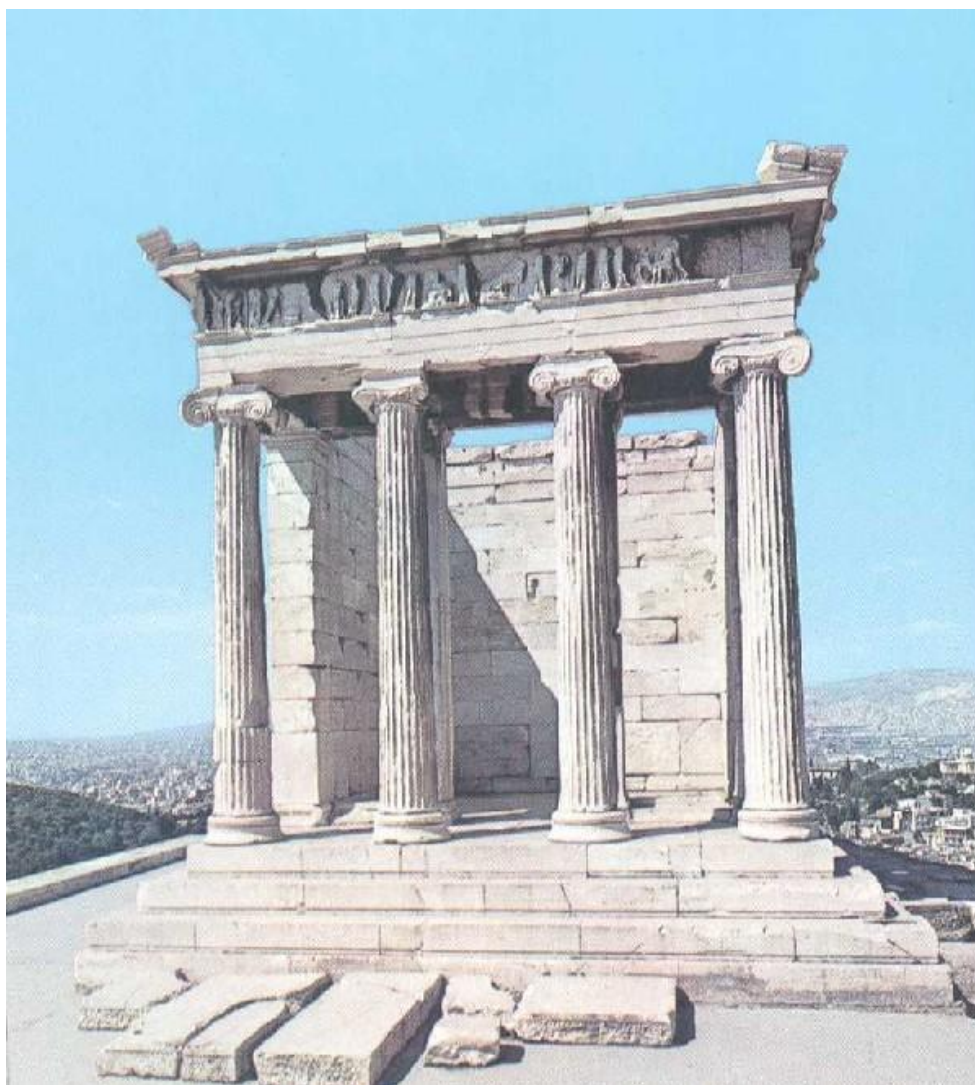
Поліклет. Доріфор

Самостійна робота до теми № 3

Вибрати одну із запропонованих тем рефератів:

1. Демократія проти тиранії: позитивний та негативний бік афінської демократії (амбівалентність афінської демократії).
2. Чому афіняни стратили Сократа?
3. Феномен заздрості в грецькій культурі.
4. Трагедія таланту: життя та смерть Фідія.
5. Загадки Парфенону.
6. «Дива світу» Стародавньої Греції класичного періоду.

Каллікрат. Храм Ніки Аптерос.

(Подивіться на цю ілюстрацію та визначіть ордер цього храму; чому афіняне дають богині пермоги нове ім'я – Аптерос?)

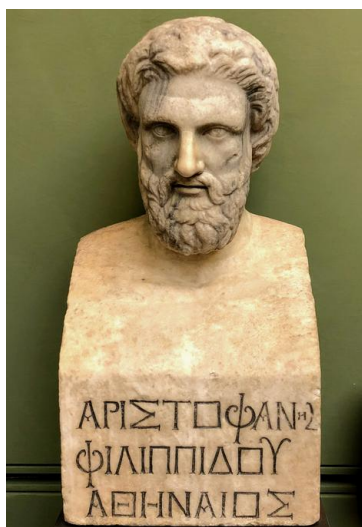
Індивідуальне дослідницьке завдання до теми № 3

Прочитати комедію Аристофана «Хмари» та «Апологію Сократа» Платона.

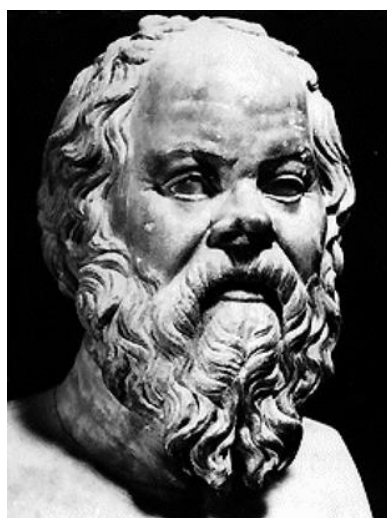
Здійснити компаративний аналіз образу Сократа в Аристофана та у Платона?

Яку роль відіграла комедія Аристофана в житті великого афінського філософа?

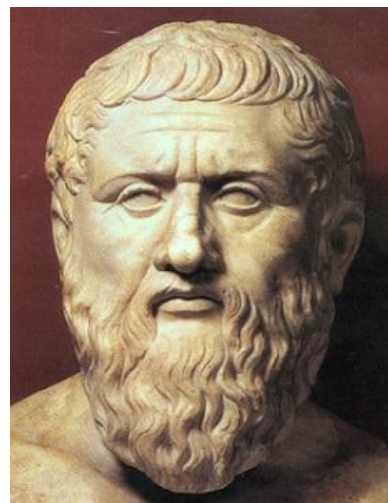
Дослідити тему «Діалог в культурі Стародавньої Греції класичного періоду» на основі побутових, філософських та мистецьких практик.

Аристофан

Сократ

Платон

Практичне заняття № 4
КУЛЬТУРА ДОБИ ЕЛЛІНІЗМУ
(2 год.)

!

1. Особливості елліністичного світогляду .
2. Філософія періпатетиків і досягнення елліністичної науки і техніки. Видатні вчені Стародавньої Греції.
3. Потворне, еротичне та буденне в елліністичному мистецтві. Гігантоманія.
4. Вплив давньогрецької культури на римську цивілізацію та середньовічні культури.

Першоджерела

- Геродот. Історії в дев'яти книгах. Київ: Наукова думка, 1993.
Евріпід. Трагедії. Київ, 1993.
Лонг. Дафніс і Хлоя. Київ, 1936.
Плутарх. Порівняльні життєписи. Київ, 2023.
<https://chitaka.com.ua/knigi/porivnyalni-zhyttyepysy/>
Есхіл. Трагедії. Київ, 1971.

Основна література

- Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Кравченко О.В. Історія світової культури: Навч. посібник ; Наук. ред. В.М. Шейко. Київ: Кондор, 2006.
- Миронова В.М. та інш. Антична література: навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ, 2005.
- Антична література. Греція. Рим: хрестоматія: навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ, 2006.
- Антична література. Хрестоматія. Вид. 2-е, доп. [для філологічних факультетів і педагогічних університетів]. Київ, 1968.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. видання. Львів, 1994.

Пашенко В.І. Антична література. Підручник для студентів ВНЗ
Київ, 2004.

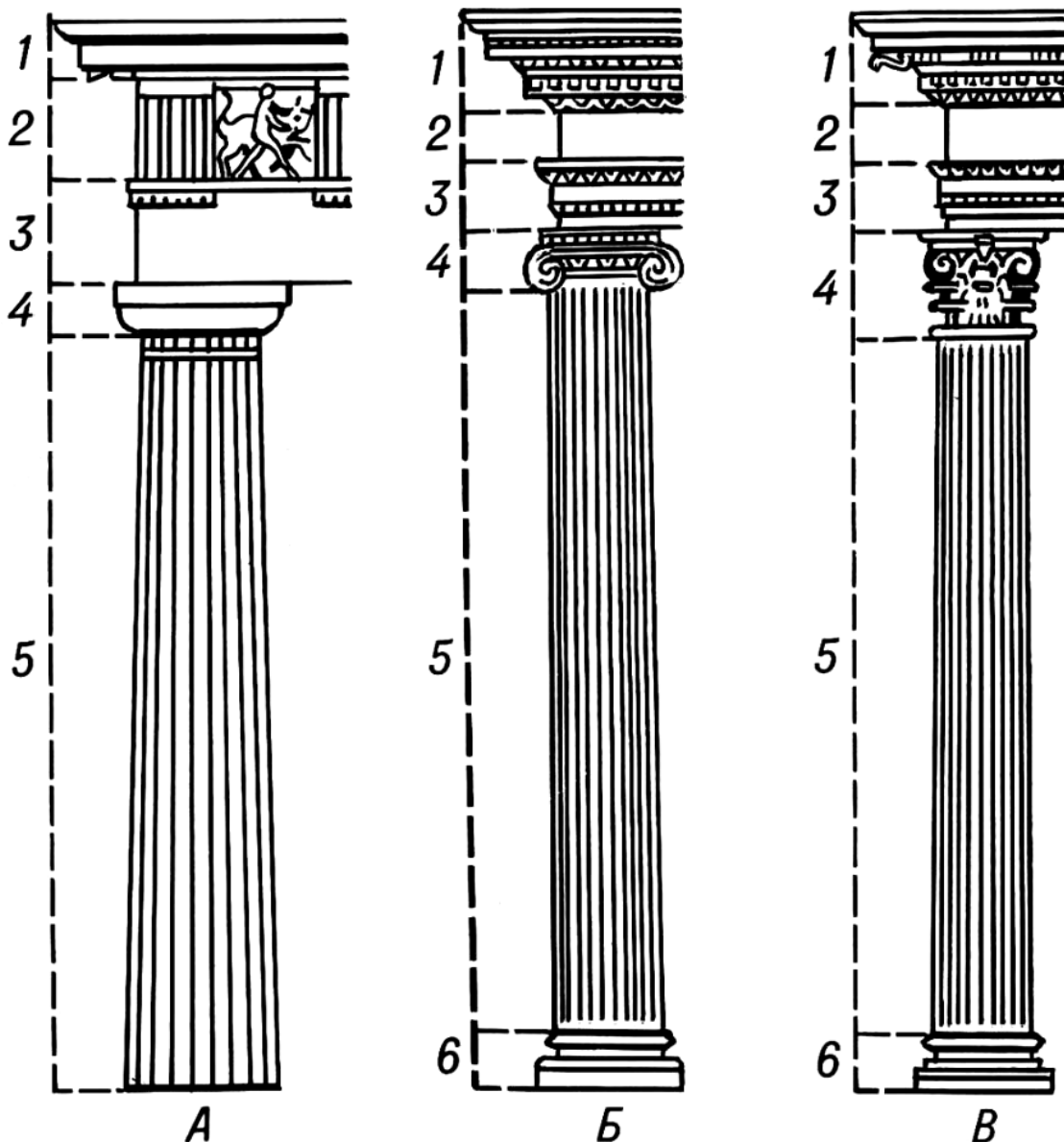
Підлісна Г.Н. Історія античної літератури. Київ, 1972.

Самостійна робота до теми № 4
(на вибір)

1. Підготувати реферат на тему «Дива світу доби еллінізму».
2. Порівняти колони доричного, іонічного та корінфського ордерів.

Які храми доби еллінізму виконано в корінфській ордерній системі? Що ви про них знаєте?

4. Пояснити, чому в елліністичному мистецтві переважають теми старості, страждання, смерті, а також з'являється така риса як гігантизм.

5. Яку рису елліністичного світогляду, на Вашу думку, демонструє скульптура вершника Артемисії (див. ілюстрацію).

Вершник Артемисії.

6. Прочитати роман Лонга «Пастуша повість про Дафніса і Хлою».

Пояснити бачення автором теми кохання.

Проаналізувати «феноменологію кохання» Лонга, який намагається розглянути чисті почуття любові, їх розвиток та осмислення за умови відсутності будь-яких знань героїв про кохання.

Практичне заняття № 5
КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ
(2 год.)

!

1. Періодизація римської культури. Основні віхи історії Стародавнього Риму в крилатих висловах римського походження.

2. Римське право як найбільш вагомий внесок римської культури в сучасну цивілізацію.

3. Язичницький культ пристрастей (гладіаторські бійки, цькування звірів, тріумфаторські процесії, культ імператора тощо).

Першоджерела

Плутарх. Порівняльні життєписи. Київ, 2023.
<https://chitaka.com.ua/knigi/porivnyalni-zhyttyepysy/>

Транквілл Гай Светоній. Життєписи цезарів. Київ, 2023.

Сенека. Моральні листи до Луцілія / переклав з латини Андрій Содомора. — Львів : Апріорі, 2017. — 552 с.

Основна література

Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Кравченко О.В. Історія світової культури: Навч. посібник ; Наук. ред. В.М. Шейко. Київ : Кондор, 2006.

Коваль А.П. Крилаті слова в українській літературній мові. Київ: Ярославів Вал, 2013.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. видання. Львів, 1994.

Практичне заняття № 6
МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОГО РИМУ
(2 год.)

!

1. Архітектура Стародавнього Риму – найвищі досягнення античного світу.
2. Скульптура Стародавнього Риму. Внесок римських скульпторів у світову культуру.
3. Театр та драматургія.
4. Література (загальна характеристика).

Першоджерела

Апулей. *Метаморфози, або Золотий осел*. Київ, 1982.

Антична література: Хрестоматія. Упорядник О.І. Білецький. Київ: Радянська школа, 1968 (2-ге видання).

Вергілій. *Енеїда*. Київ, 1972.

Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах: Хрестоматія. Львів, 2000.

Тіт Макцій Плавт. Три моти. *Людина і довілля*: У 2 кн. / Упорядн. В.С. Крисаченко. Київ, 1995. Кн. 1.

Публій Овідій Назон. Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах : Хрестоматія. Львів, 2000.

Овідій. Метаморфози. Київ, 1982.

Сенека. Моральні листи до Луцілія. Київ: Основи, 1999.

Федр. Байки. Київ, 1986.

Основна література

Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Кравченко О.В. Історія світової культури: Навч. посібник ; Наук. ред. В.М. Шейко. Київ: Кондор, 2006.

Миронова В.М. та інш. Антична література: навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ, 2005.

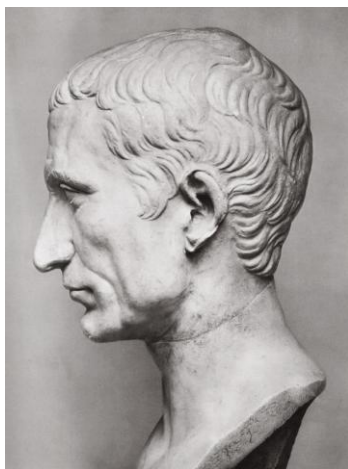
Лекції з історії світової та вітчизняної культури : Навч. видання. Львів, 1994.

Самостійна робота до теми № 6

Теми рефератів на вибір:

1. Політичне життя Риму часів республіки.
2. Нрави римських імператорів доби пізньої імперії за твором Г.Т. Светонія «Життя дванадцяти цезарів».
3. Етруське коріння давньоримського мистецтва
4. Будівельне мистецтво римлян: дороги, мости, акведуки.
5. Римська література архаїчного періоду.
6. Золотий період давньоримської літератури.
7. Пізня римська література.
8. «Дива світу» Стародавнього Риму.

Скульптурні портрети Гая Юлія Цезаря, Августа, Марка Аврелія (автори невідомі).

Практичне заняття №7
ВИНИКНЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА
(2 год)

!

1. Новий Заповіт про народження, життя, смерть та воскресіння Христа.
2. Євангельські заповіді.
3. Християнство апостольських часів. Гоніння на християн та розповсюдження християнства.

Першоджерела

Біблія. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. 1988.

Перше послання апостола Павла до Коринфян. Гл. 13.

Основна література

Головащенко С.І. Історія християнства: Курс лекцій : Навч. посібник. Київ, 1999.

Релігієзнавство: посібник ; Ред. А. М. Черній. Київ, 2003.

Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство. Підручник. Київ, 2007.

Додаткова література

Аверінцев С.С. Софія – Логос. Словник. Київ, 2001.

Серафим Слобідський, протоієрей. Закон Божий. Київ, 2003.

Каспер Вальтер. Ісус Христос. Київ, 2002.

Павлов С.В. та інші. Географія релігій. Київ, 1998.

Релігієзнавчий словник [Інститут філософії НАН України]. Київ, 1996.

Humphries M. Early Christianity. London, 2006.

Самостійна робота до теми № 7

Підбрати до Декалогу (Вих. 20: 1-17) близькі за змістом заповіді Нового Заповіту (Матв.: 5-7). Зробити порівняльну таблицю та відповісти на запитання, чим заповіді «Проповіді на горі» відрізняються від Старозаповітних, і що вони мають спільного

(див. Основну літературу та фрагменти першоджерел на [сс. ??](#) цього посібника).

2. Зробити таблицю основних євангельських подій та короткий опис зображеного на іконі або картині (Благовіщення, Різдво, Втеча в Єгипет, Побиття немовлят, Хрещення, Переображення, Таємна вечеря, Розп'яття, Воскресіння).

3. Підготувати відповідь на питання:

основні євангельські події у світовому мистецтві певного періоду (Середньовіччя, Відродження, доба Бароко, Класицизм, Романтизм, сучасне мистецтво).

Практичне заняття № 8
ВІЗАНТІЙСЬКЕ МИСТЕЦТВО
(2 год)

!

1. Християнські засади візантійського мистецтва. Основні відмінності візантійської та елліністичної естетики.
2. Еволюція візантійської архітектури.
3. Ікона як сакральний текст. Рівні розуміння ікони.
4. Агіографічна література.

Першоджерела

1. Біблія або Книги Святого письма Старого і Нового Заповіту.
2. Умберто Еко. Бавдоліно. Електронний ресурс:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3005>

Основна література

Аверінцев С.С. Софія – Логос. Словник. Київ. 2000.

Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б., Лильо І.М., Мельник М.М., Сорочан С.Б., Файда О.В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С.Б. Сорочана і Л.В. Войтовича. – Львів: Видавництво «Апріорі», 2011. – 880 с.: іл.

Самостійна робота до теми № 8

Теми рефератів на вибір:

1. Ісіхазм та гуманізм у візантійському мистецтві.
2. Зворотня перспектива в християнському світогляді та мистецтві.
3. Ідеал смиренномудрія в агіографічній літературі Візантії.
4. Культура аскетичної рефлексії у східному християнстві
5. Монументальний живопис Візантії: фрески та мозаїки.
6. Особливості музичної культури Візантії.
7. Ікона як текст: рівні прочитання ікони.
8. Символіка православної ікони.
9. Основні євангельські сюжети ікон.
10. Феномен соборності у східному християнстві*.

*Див. конспект лекції «Вселенські собори» на наступній сторінці.

ВСЕЛЕНСЬКІ СОБОРИ (конспект лекції)

Основні християнські догмати формувалися діалогічно та проголошувалися церквою на протязі доби перших семи загальноцерковних, тобто Вселенських соборів з 325 р. н.е. по 787 р. (IV–VIII ст.).

I Вселенський собор було скликано в 325 р. у м. Нікея за часи імператора Костянтина Великого, який намагався виступати у ролі судді в богословських суперечках. Робота собору тривала місяць. Полеміка велася щодо аріанства – вчення александрійського пресвітера Арія, який відкидав постулат про божественну сутність та передвічне народження Ісуса Христа від Бога-Отця. Арій вчив, що Син Божий є творінням Божим, хоча і найвищим з усіх. Тобто, він розглядав Ісуса Христа не як Бога, а як історичну особу.

На противагу аріанському вченню до Символу віри було внесено визначення особи Ісуса Христа як «Бога істинного від Бога істинного» та «народженого, не створеного». На цьому соборі також було прийнято перші сім пунктів Символу віри та ухвалено відзначати свято Воскресіння Ісуса Христа (Великдень) у першу неділю після першого весняного рівнодення, яке буває між 4 квітня та 8 травня.

Хоча аріанство було офіційно засуджено, воно продовжувало існувати, бо багато його прибічників мали у церковній ієрархії досить високі посади. Їхніми зусиллями було зміщено з церковних посад багато православних єпископів, здійснювалися гоніння на священство.

I Вселенський собор. Після I Вселенського собору релігійна боротьба тривала. Імператора Феодосія, який успадкував владу у 378 р. і за своїми поглядами належав до антиаріанської партії, постійно турбували богословські суперечки на Сході. Тому у 381 р. він скликає у Константинополі черговий – **II Вселенський собор**. До порядку денного було внесено чотири основних питання. По-перше, не дивлячись на позицію імператора, було підтверджено Символ віри, прийнятий на I соборі в Нікеї, що поклато край аріанству. По-друге, до рішення нікейського форуму додали ще

один пункт: Святий Дух виходить від Отця. Відтак II собор утвердив догмат про рівність та єдиносущність Бога Духа Святого з Богом-Отцем і Богом-Сином.

Рішенням собору Нікейський Символ віри було доповнено п'ятьма новими постулатами: про Святого Духа, про церкву, про воскресіння мертвих, про хрещення та про майбутнє життя після смерті. Так Символ віри набув завершеного змісту до цих днів.

III Вселенський собор. На початку V ст. виник новий христологічний конфлікт, пов'язаний з іменем Константинопольського єпископа Несторія (428–431), який гіперболізував людську природу Ісуса на противагу його божественності. Він учив, що Діва Марія народила звичайну людину Ісуса, з якою з часом Бог об'єднався духовно. Щоб покласти край дискусіям в 431 р. у м. Ефес імператор Феодосій II (408–450) скликав III Вселенський собор. Собор, засудивши несторіанство як єресь, ухвалив визнавати в Ісусі Христі з часу Його втілення єдність двох природ: божественної і людської та сподання Ісуса Христа як істинного Бога та істинну Людину. Собор проголосив визнання Пресвятої Діви Марії Богородицею. Було остаточно затверджено текст Нікео-Константинопольського Символу віри і заборонено вносити до нього будь-які зміни.

IV Вселенський собор відбувся за імператора Маркіана (450–457) 451 р. у м. Халкідон. Халкідонський собор рішуче засудив монофізитство, проголосивши, що Ісус Христос є водночас істинним Богом й істинною Людиною.

Перші чотири Вселенські собори мали надзвичайно важливе значення. Хоча христологічні протистояння час від часу спалахували з новою силою, фундаментальні принципи християнства було зрештою сформульовано. Згоди про те, що природа Христа є союзом божественного та людського врешті-решт було досягнуто. А догмати, затверджені на цих соборах, й нині визнають усі християни, незалежно від конфесій.

V Вселенський собор у 533 р. відбувся у м. Константинополь.

VI Вселенський собор відбувся у 630 р. також у Константинополі.

Розвиток візантійського релігійного живопису було перервано майже столітнім періодом іконоборства (час дії офіційної заборони релігійних антропоморфних зображень: 726 – 843 pp.). Корені

ідеології іконоборства слід шукати в політичних та економічних міркуваннях (держава намагалася позбутися духовного впливу монастирів як центрів шанування чудотворних ікон; послабити популярність чернецького способу життя, бо це впливало на демографічну ситуацію та заволодіти великими коштами монастирів). Що ж до богословсько-естетичних ідей іконоборців та іконошанувальників, то їх викладено в наступному «діалозі»:

Іконоборці: Бог є Дух, Його ніхто не бачив, і тому Його неможна зображати.

Іконошанувальники: Бога безтілесного, нематеріального зобразити неможливо, але коли Бог втілювався, прийняв людську плоть, тоді Він стає доступним для зображення.

Іконоборці: Шанування ікон є поклонінням матеріальним предметам, тобто язичницьким ідолослужінням.

Іконошанувальники: Честь образу є поклонінням Першообразу, і той, хто покланяється іконі, покланяється не предмету, а образу Першообразу.

Іконоборці: Стіни храму слід прикрашати рослинним орнаментом, сценами світського життя. Головна прикраса храму – догмати.

Іконошанувальники: Сцени світського життя відволікають людину від богослужіння. Ікони ж є Біблією для неписьмених.

VII Вселенський собор – останній у православній церковній історії, зібрався у 787 р. у м. Нікея. На ньому було відроджено шанування ікон і засуджено іконоборство. Та остаточно іконошанування відновилося тільки у 843 р.

Римською католицькою церквою визнаються Вселенськими також ті собори, які було проведено вже без участі православних. Усього їх нараховується 21. Останній із них – II Ватиканський – збирався у 1962–1965 рр. Православні визнають тільки сім перших Вселенських соборів, більшість протестантів – перші чотири.

Практичне заняття № 9
АРАБСЬКА КУЛЬТУРА ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
(2 год)

!

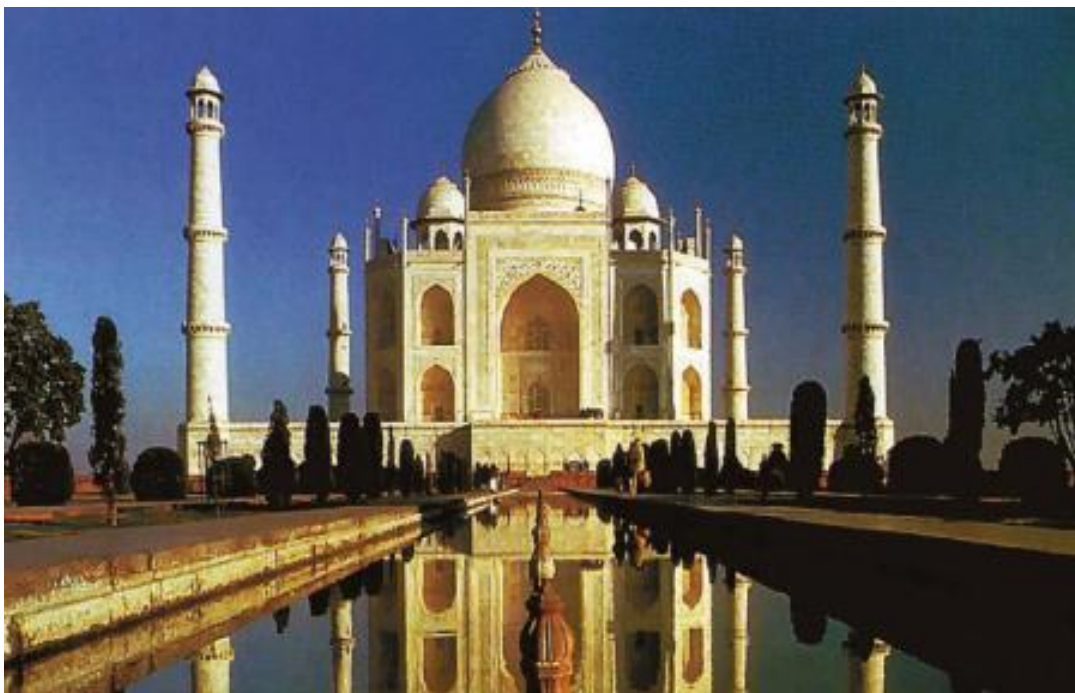
1. Виникнення ісламу.
2. Коран: головна священна книга ісламу.
3. Проблема пізнання в ісламі та досягнення арабської науки
4. Середньовічна арабська поезія.
5. Образотворче мистецтво арабських країн та Ірану VII-XVII ст.

Першоджерела

Коран. Переклад смислів українською мовою. Переклад з арабської Михайло Якубович. Медіна: Центр імені Короля Фагда з друку Преславного Сувою, 2013.

Коран. Переклади смислів українською мовою. Переклад з російської Валерій Басиров. Сімферополь: Видавництво Доля, 2013.

Основна література

Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Кравченко О.В. Історія світової культури: Навч. посібник ; Наук. ред. В.М. Шейко. Київ: Кондор, 2006.

Історія світової культури. Культурні регіони : Навч. посібник. Київ: Либідь, 2000.

Кордон М. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. видання. Львів, 1994.

Олійник Т.С., Джугла Н.В. Українська та зарубіжна культура : Навч.-метод. посібник для студ. з англ. мовою викладання. Тернопіль: Укрмедкнига, 2002.

Зязюн Іван, Семашко Олександр та ін. Українська та зарубіжна культура: Навч. посібник ; Ред. М.М. Закович. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2002.

Інтернет-ресурси

Арабо-мусульманське мистецтво – Історія світової культури
https://pidruchniki.com/00000000/kulturologiya/arabo-musulmanske_mistetstvo

Арабський Схід: культура, політика, право, мораль, філософія, мистецтво та наука. <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11447/>

Веймарн Б.В. Мистецтво арабських країн та Ірану VII-XVII століть.

<https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/mistetvo-arabskih-krayin-ta-iranu-vii-xvii-stolit>

Внесок арабо-мусульманської культури у світову культуру.

<https://studfiles.net/preview/4533712/page:13/>

Досягнення арабської науки у VIII – XII ст.

<https://bookster.com.ua/dosyagnennya-arabskoyi-nauky-u-viii-xii-st/>

Досягнення арабської науки IX–XI ст.

<https://електронна-енциклопедія.укр/history/dosyagnennja-arabskoyi-nauki-ix-xi-st.html>

Культура і мистецтво арабських народів. <http://www.abc-people.com/typework/art/iskus-n-108.htm>

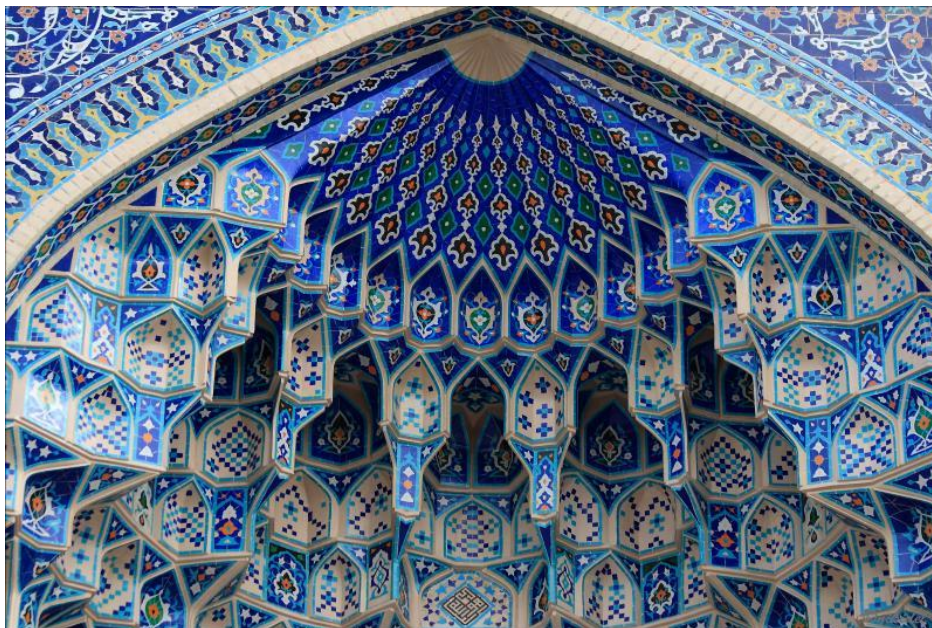
Побут і нрави мусульман. Шапіат. <https://history.wikireading.ru/351011>

Самостійна робота до теми № 9

Теми рефератів на вибір

1. Особливості мусульманських вірувань, обрядів.
2. Містика в ісламі.
3. Побут і нрави мусульман. Шаріат.
4. Ісламське мистецтво.

Взірці ісламського орнаменту

Практичне заняття № 10
ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА КУЛЬТУРА
(2 год)

!

1. Основні фактори розвитку культури Західної Європи XI-XIV ст.
2. Лицарська культура: побут, мораль (за працею М. Оссовської).
3. Особливості західного чернецтва. Чернечі ордена.
4. Освіта і наука. Феномен університету.
5. Середньовічна архітектура Західної Європи: романський та готичний стилі.

Першоджерела

Пісня про Роланда. Електронний ресурс:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=588>

Пісня про мого Сіда /Богдан Лончина. Електронний ресурс:
https://chtyvo.org.ua/authors/Lonchyna_Bohdan/Pisnia_pro_moho_Sida/

Пісня про Нібелунгів (у прозі). Електронний ресурс:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8558>

Умберто Еко. Ім'я Рози. Електронний ресурс:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=160>

Основна література

Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Кравченко О.В. Історія світової культури: Навч. посібник ; Наук. ред. В.М. Шейко. Київ: Кондор, 2006.

Історія зарубіжної літератури. Львів, 1984.

Історія світової культури. Культурні регіони : Навч. посібник. Київ: Либідь, 2000.

Література західноєвропейського середньовіччя; За редакцією Н.О. Висоцької. Вінниця: Нова книга, 2003.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. видання. Львів, 1994.

Шалагінов Б.Б. Зарубіжна література від античності до початку ХІХ століття. Київ: Академія, 2004.

Шаповалова М.С., Рубанова Г.Л., Моторний В.А. Історія зарубіжної літератури: Середні віки та Відродження. Львів, 1982.

Додаткова література

Кордон М. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005.

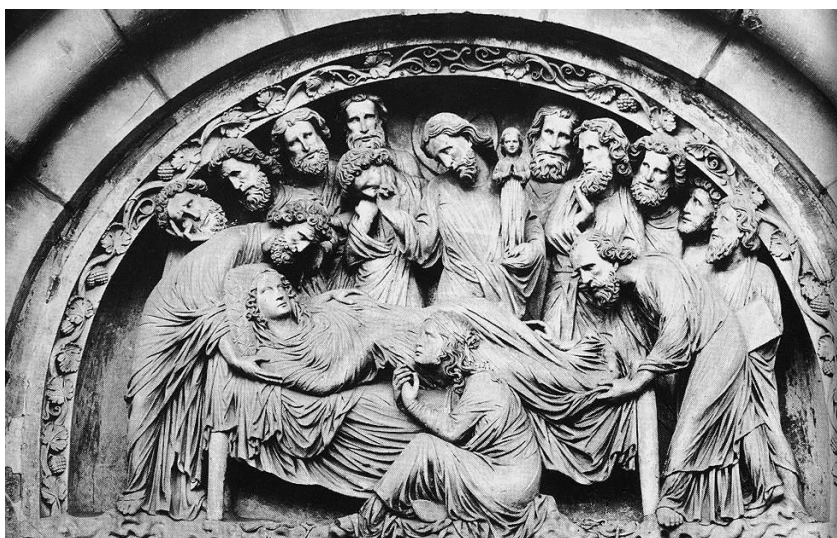
Олійник Т.С., Джугла Н.В. Українська та зарубіжна культура : Навч.-метод. посібник для студ. з англ. мовою викладання. Тернопіль: Укрмедкнига, 2002.

Електронний ресурс

Корпус середньоанглійської прози та поезії. www.hti.umich.edu/c/cme/index.html.

Додаток 1. Таблиця (романський та готичний стилі)

Романський стиль	Готичний стиль
X-XII ст.	XIII-XIV ст.
Країни: Германія, Франція	Франція
основа конструкції – напівкругле склепіння	стрільчасте склепіння
панування горизонталі	яскраво виражена вертикальність
товсті стіни	тонкі стіни
маленькі вікна-бійниці	велика кількість високих вікон
скульптура: переважає рельєф	кругла пластика
"плебейські" обличчя скульптурних зображень	видовжені постаті, витонченість почуттів
храми у Вормсі, Шпейєрі, Майнці	Нотр-Дам де Парі, Сент-Шапель в Парижі, Реймський собор

На прикладах поясніть різницю між романською та готичною скульптурою

Самостійна робота до теми № 10

**ПОЯСНИТИ НАСТУПНІ ЄВАНГЕЛЬСЬКІ
КРИЛАТІ ВИСЛОВИ В КОНТЕКСТІ
ХРИСТИЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

Багато званих та мало вибраних (Матв., 22: 14)
Будувати дім на піску (Матв., 7: 26-27)
Вбогі духом (Матв., 5: 3)
Віддати кесареве кесарю, а Боже Богові (Матв., 22: 15-21)
Відділяти овець від козлищ (Матв., 25: 31-33)
Влити нове вино в старі міхи (Матв., 9, 17)
Вовк в овечій шкурі (Матв., 7: 15)
Заблудла (заблукана) вівця (Матв., 18: 12)
Зарити (закопати) талант (скарб) у землю (Матв., 25: 15-30)
Книжники та фарисеї (Матв., 23: 14-15)
Легше верблюдові пройти крізь голчане вушко, ніж багатому
ввійти в царство небесне (Матв., 19: 24)
Ні на йоту (Матв., 5: 18)
Не знає ліва рука, що, робить правиця (права) (Матв., 6: 3)
Не кидайте бісеру (перлів) перед свиньми (Матв., 7: 6)
Не суди – і тебе не судитимуть (Матв., 7: 1-2)
Не хлібом єдиним... (Матв., 4: 4)
Тридцять срібняків (Матв., 26 : 15)
Сіль землі (Матв., 5: 13)
Служити мамоні (Матв., 6: 24)
Хліб насущний (Матв., 6: 11)
Хома невірний (невіруючий) (Іван, 20:24-29)
Хто має вуха, – той почує (Матв., 11: 15)
Юда (Матв., 26: 47-49; Марк, 14: 43-44; Лука, 22: 47)

Теми рефератів на вибір

1. Вплив христових походів на розвиток культури Західної Європи.
2. Особливості католицького розуміння святості.
3. Культура середньовіччя в класичному героїчному епосі на прикладі «Пісні про Нібелунгів».

4. Культура середньовіччя в класичному героїчному епосі на прикладі «Пісні про Роланда».

5. Культура середньовіччя в класичному героїчному епосі на прикладі «Пісні про Сіда».

6. Лицарська поезія (лірика трубадурів труверів і міннезінгерів).

7. Феномен лицарського роману в культурі.

8. Католицька скульптура доби середньовіччя (романський та готичний стиль).

9. Готика та схоластика.

10. Історія розквіту і падіння Ордену тамплієрів.

11. Загадки Ордену тамплієрів.

12. Сміхова культура середньовіччя в «Романі про Лиса» Франсуа Війона.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ Курсу «ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ (Античність та Середньовіччя)»

ОПИС ПРЕДМЕТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс: підготовка магістрів	Напрям, спеціальність, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS: 1	Для всіх спеціальностей	Рік підготовки: 2
Модулів: 1	освітньо- кваліфікаційного рівня	Семестр: 1
Змістових модулів: 2	<i>бакалавр</i>	Лекції (<i>теоретична підготовка</i>): 20 год.
Загальна кількість годин: 60		Практичні: 16 год.
Тижневих годин: 5		Самостійна робота: 24 год. Вид контролю: <i>екзамен</i>

МЕТА:

- розуміння специфіки філософського, культурологічного знання та відповідної дослідницької діяльності;
- здобуття знань щодо категоріального апарату філософії та основних понять культурологічного дискурсу;
- аналіз закономірностей розвитку філософії в контексті культури та культури в оптиці філософського бачення закономірностей культурних практик;
- оволодіння студентами практичними навичками аналізувати зміст філософських першоджерел та артефактів культури.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Предмет курсу. Історія та теорія стародавньої зарубіжної культури												
Тема 1. Предмет курсу. Ранні форми культури. Культура Месопотамії та Стародавнього Єгипту.		4	2			15		1				
Тема 2. Культура стародавніх Індії та Китаю.		4	2			15		-				
Тема 3. Культура Стародавньої Греції		4	4			15		1	2			
Тема 4. Культура Стародавнього Риму		2	2			10		1	2			
Разом за змістовим модулем 1		14	10			55		3	4			
Змістовий модуль 2. Середньовічна культура												
Тема 5. Візантійська культура		4	4			15		1	1			
Тема 6. Арабська культура середньовіччя		2	2			10		1	1			
Тема 7. Культура середньовічної Західної Європи		4	4			15		1	2			
Разом за		10	10			50		3	4			

змістовим модулем 2												
Усього годин		24	20			105		6	8			

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ПРИСВОЮЮТЬСЯ СТУДЕНТАМ

Модулі Вид роботи	Модуль 1 (балів)	Модуль 2 (балів)	Разом (балів)
Лекції	5	5	10
Практичні	20	15	35
Самостійна робота	10	10	20
Підсумковий контроль			10
Семестровий контроль	Екзамен		до 25
Разом			100

ІШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

90–100 балів – відмінно (A);
83–89 балів – дуже добре (B);
75–82 балів – добре (C);
68–74 балів – задовільно (D);
60–67 балів – достатньо (E);
35–59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX);
1–34 балів – незадовільно з обов’язковим повторним курсом (F).

ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, НАВИЧОК ТА УМІНЬ СТУДЕНТІВ

Передбачено, що упродовж семестру студент зможе набрати за різними видами робіт до 75 балів, а на заліку – до 25 балів.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекцій. Оцінюється, по-перше, за кількісним та якісним параметрами *конспект лекцій* (які теми законспектовано та наскільки конспект відображає зміст лекційного матеріалу). Також оцінюється якість засвоєння матеріалу лекцій (тестові завдання, окремі запитання до аудиторії).

Крім того, виявляється рівень творчого сприйняття курсу, тобто здатність студентів застосовувати методологію курсу для вирішення різноманітних дослідницьких завдань (проблемні запитання викладача, проблемні запитання студентів до викладача). Оволодіння навичками культурологічного бачення матеріалу перевіряється через оцінку студентами окремих аспектів культурних практик під час діалогічної частини лекції.

Право на одержання максимальної кількості балів за лекційну роботу має студент, який був присутній на лекції та законспектував її. Також викладач дає можливість бажаючим заробити бали на лекціях окремим репліками, короткими відповідями. Мінімальну кількість балів має той студент, який не був присутнім на лекції (з поважної причини), але переписав чи скопіював текст лекції, опрацював його за допомогою поміток на полях, запитань, виділення основних положень тощо.

На практичних заняттях оцінюється знання певного теоретичного матеріалу, наявність конспекту першоджерел, навички роботи з першоджерелами. Максимальна оцінка за одне практичне заняття складає до 10 балів.

Самостійна робота передбачає вивчення питань, що виносяться на поза аудиторне опрацювання. Оцінювання результатів самостійної роботи здійснюється шляхом усного опитування, перевірки матеріалу рефератів та планів або конспектів відповіді.

Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання має на меті залучення студентів до науково-дослідницької роботи. Результатом такої роботи передбачається виступ студентів на методологічних семінарах кафедри філософії та культурології, наукових та науково-практичних конференціях, участь у всеукраїнських олімпіадах з культурології, написання наукових статей.

Виконання на високому рівні відповідних завдань дає максимальний бал (25), який передбачає звільнення студенту за його бажанням від написання контрольної роботи (модульний контроль) або складання екзамену.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ З КУРСУ

Агіографічна література (від грецьк. *hagios* – святий і *grapho* – пишу) – життєописи (життя) святих. Різновидом АЛ є *патерик* як збірка житій святих одного великого монастиря або лаври (Наприклад, Києво-Печерський патерик).

Аксіологія – філософське вчення про цінності. Цінності бувають релігійні (наприклад, віра), етичні (добро, справедливість, сенс життя, любов) та естетичні (прекрасне, трагічне, комічне тощо).

Аккультурація – процес взаємодії різних культур, в результаті якої одна з них частково або повністю підпадає під вплив іншої, втрачаючи власну специфіку.

Альтруїзм – етична настанова за якою сенсом життя є благо інших людей (протилежна настанова – егоїзм).

Антропологія – філософське вчення, яке має своїм предметом людину, її сутність та існування, походження та можливості розвитку.

Антропологічний поворот – зміна предмету філософії на початку IV ст. до н.е., коли на місце вивчення природи та космосу прийшла цікавість до людини, до самопізнання як ключа до таємниць буття.

Антропоцентризм – один із світоглядних принципів, згідно з яким центром буття постає людина. В християнському світогляді антропоцентризм поєднано з теоцентризмом через принцип христоцентризму: Бог став людиною, щоби людина могла стати богом.

Амбівалентний (від лат. *ambo* – обоє та лат. *valere* – володіти, діяти) – співіснування протилежних відношень, оцінок, почуттів. Амбівалентний характер культурних процесів та явищ демонструє неможливість зведення їх змісту до однозначних положень; наявність протилежних якостей, сторін, тенденцій та характеристик.

Аполонійське та діонісійське – поняття з філософії життя, що належать Ф. Ніцше. Джерелом давньогрецької культури Ніцше вважав дихотомію цих двох засад, які символізували раціональний та пристрасний сторони життя.

Артефакт культури (від лат. *arte* – штучно і *factus* – зроблений) – створений людиною культурний об'єкт; елемент культури, існуючий в контексті культурного цілого та включений в контекст певних відносин. Найчастіше артефактами називають технічні пристрої, твори мистецтва, побутові речі.

Архітектура – вид мистецтва, сутністю якого є художнє оформлення простору.

Архетип – (д.-грец. ἀρχέτυπον – першообраз) – в аналітичній психології Карла Юнга – вроджені універсальні структури, що складаються зміст колективного несвідомого всього людства.

В теорії Платона аналогічний зміст розкривається через поняття світу ідей, які являються основою всього, що існує. В працях українського філософа Г.С. Сковороди – це біблійні символи, що утворюють окремий світ, що у символічній формі виражає закономірності історії та духовні пошуки людства.

Аскетизм – в широкому сенсі слова це форма самообмеження фізичних потреб заради певної сакральної або сакралізованої мети. Розрізняється аскетизм в межах різних філософських та релігійних вчень. Наприклад, в добу античності аскетичні практики були притаманні кінікам та представникам неоплатонізму.

Бінарна опозиція – поняття, що виражає певний принцип раціонального осягнення культури, згідно з яким культура аналізується за допомогою поєднання та протиставлення протилежних понять, прагнень, цінностей, культурних практик. Термін широко використовується в структуралізмі.

Владоцентризм – один із світоглядних принципів, згідно з яким центром буття, джерелом будь-якої творчої діяльності постає влада; а основними відносинами, які визначають соціальне буття, виступають *потестарні* відносини (відносини, що пов'язано із владою). Владоцентризм пов'язано із *етатизмом*.

Вселенські собори – з'їзди вищого християнського духовенства, на яких проголошуються основні догмати віри, вирішуються важливі проблеми церковного життя.

Гедонізм – етична позиція, в межах якої сенсом життя є фізична, чуттєва насолода.

Готичний стиль – переважно архітектурний стиль Європи доби середньовіччя, що використовує *стрільчасте склепіння* в якості базової структури споруди.

Есхатологія – вчення про кінець світу.

Естетика – теорія мистецтва

Етика – теорія моралі

Ідеалізм – філос. вчення, що основою буття вважає духовну субстанцію – Розум, Логос, Єдине, Бога, абсолютну ідею тощо.

Ієрофанія – (поняття, що запропонував Мірча Еліаде) – прояв святого, священного (грец. ιερός – святий, та грец. φαίνω – являтися, проявлятися) в пересічному, звичайному, побутовому. Таємничий акт прориву трансцендентної реальності в світ природного, мирського.

Інтерпретація – тлумачення тексту, символу, знака.

Іслам – одна з світових релігій, заснована у VII ст. пророком Мухаммедом; головні принципи ісламу викладені в Корані.

Канонізація – прилучення церквою до лику святих.

Католицизм – один з напрямків західного християнства, що бере початок з XI ст.

Компаративний метод пізнання (від лат. *comparativus* – порівняльний) – порівняльно-історичний метод дослідження у культурології.

Космополітизм – на відміну від націоналізму та інтернаціоналізму – це ідеологія, яка «своїми» визнає не представників свого народу чи класу, а носіїв високої духовності та моралі, незалежно від їх національності чи соціального статусу. Подекуди космополіти виступають за створення світової держави та встановлення світового громадянства.

Креаціонізм – принцип християнського світогляду взагалі та середньовічної філософії зокрема, згідно з яким світ створено Богом «з нічого».

Крипторелігійна концепція культури – концепція, згідно з якою будь-яка культура та її артефакти мають в собі приховані релігійні сенси, які визначають найсуттєвіші прояви цієї культури.

Культура та цивілізація – протиставлення цих понять ми знаходимо в межах культурологічної концепції О. Шпенглера, М. Бердяєва та ін. Цивілізація на відміну від культури втрачає власний творчий потенціал і існує за рахунок використання відповідних можливостей вихідців з інших культур. Також в цивілізації практично сходять нанівець релігійність; люди переселяються з сіл у гігантські міста, падає народжуваність тощо. Натомість цивілізація характеризується високим рівнем життя.

Культурна ідентичність – глибинне усвідомлення власної приналежності до певної культури; визначається здатністю творити в межах цінностей та мови цієї культури.

«Лезо Оккама» – методологічний принцип, що отримав свою назву від імені англійського монаха-францисканця, філософа-номіналіста Уільяма Оккама (1285–1349). У скороченому вигляді цей принцип звучить так: «Не варто помножувати сутності без необхідності».

Магія – культурні практики, що спираються на віру у надприродний зв'язок усього з усім. Віра в магію передбачає цілеспрямований вплив на людей та обставини через предмети, певним чином пов'язані із ними. Магія була поширеною в часи язичництва та частково відродилася в добу Ренесансу. В стародавні часи між магією та наукою не було чіткої межі. У нас час досить поширеними серед язичників є магичні практики лікування, зняття «порчі» тощо.

Матеріалізм – філософське вчення, що в основі буття покладає матеріальну субстанцію (першооснову): матерію, природу, матеріальну стихію тощо.

Монізм – філософське вчення, що визнає наявність однієї субстанції.

Обожнення – в патрології – наближення до Бога шляхом смирення.

Обожнення – різноманітні спроби людини ствердитися у якості найвищої істоти в усьому бутті, сакралізація людського буття за рахунок самоствердження.

Оптимізм – етична настанова, що випливає з віри в субстанційність добра, блага (протилежна настанова – *песимізм*).

Онтологія – філософське вчення про буття. Основні поняття онтології: субстанція, рух, спокій, простір, час.

Патристика – перший етап середньовічної філософії, пов'язаний з діяльністю отців церкви. Розрізняють *східну* та *західну* пастику.

Піст – фізичне самообмеження релігійного характеру у вживанні певної їжі, що 1) сприяє фізичному та духовному очищенню, 2) звільняє частину морального прибутку людини для допомоги бідним, 3) обмежує вживання їжі тваринного походження у той сезон, коли природа має відновлюватися (наприклад, риба йде на нерест, в корів народжуються телята тощо).

Православ'я – східне християнство, найстаріша християнська конфесія. Київський князь Володимир Великий запозичив православне християнство з Візантії – найбільш розвинутої держави середньовіччя тих часів.

Профанне – звичайне, побутове, не священне. **Профанація** – зведення чогось піднесеного та сакрального до рівня низького або буденного, спрощення та викривлення сакралізованого сенсу.

Раціоналізм – філософський напрям, що об'єднує філософів, які вважають розум за основний засіб пізнання істини. Що ж до почуттів, то раціоналісти, як правило, вважають їх джерелом заблуджень.

Релятивізм (лат. *relativus* – відносний) – філософське вчення про відносність, умовність і суб'єктивність людського пізнання; моральних понять і уявлень. В кінцевому результаті релятивізм приводить до заперечення об'єктивного змісту пізнання; моральних понять і суджень. **Етичний релятивізм** – вчення про відносність та суб'єктивність моральних цінностей.

Рефлексія – процес самопізнання, критичне осмислення передумов та можливостей власного мислення, почуттів.

Сакральне (лат. *sacrum*) – термін введений Мірча Еліаде. Священне; вияв трансцендентного в іманентному; сукупність найвищих релігійних цінностей, які мають сенсожиттєве значення.

Сакральні предмети мають не тільки матеріальний вимір, але й духовний, пов'язаний з трансцендентним буттям. Сакральне – священний предмет, священний обряд, таїнство, містерія, сенс сакрального розкривається у співвідношенні з профанним (узвичаєним, побутовим, грішним).

Сакралізація – процес наповнення певних культурних чи ідеологічних текстів абсолютними, священними сенсами та первообразами (протилежний процес називається «десакралізація». Одним із дієвих засобів десакралізації може виступати сміхова культура).

Субстанція – першооснова буття. Відповідно до визначення субстанції філософом визначається його приналежність до матеріалізму чи ідеалізму.

Схоластика – період розвитку Західноєвропейської середньовічної філософії, представники якої на противагу отцям церкви (патристика) бачили можливість пізнання Бога за допомогою логічних міркувань.

Сцієнтизм – філософсько-світоглядна позиція, яка абсолютизує роль науки у суспільстві; розглядає науку в якості провідного чинника прогресу.

Табу – містична заборона у первісних народів.

Теоцентризм – світоглядний принцип, за яким центром буття є Бог.

Трансцендентний (лат. *Transcendere* – переступати) – термін, що означає те, що знаходиться за межами свідомості і пізнання.

Трансцендентальний – спрямований на трансцендентне.

Фаталізм (лат. *fatalis* – роковий) – концепція, згідно з якою події, що відбуваються в природі, історії та житті людини, підкорені пануванню необхідності, яка наперед визначена долею, богами, об'єктивними законами буття, що не залишає місця людській свободі. Розрізняються *оптимістичний та песимістичний фаталізм*.

Філософія – теоретична форма певного світогляду.

Христоцентризм – світоглядний принцип християнської філософії, що поєднує антропоцентризм та теоцентризм та знімає протиріччя між цими принципами: «Бог став людиною, щоб людина могла стати богом». Відтак основна проблема людського буття – проблема вічного життя, проблема спасіння вирішується через жертву Боголюдини – Христа.

Хронотон – (від грецьких слів «час» і «місце») розуміння часу та простору, яке має свої культурні особливості в різних цивілізаціях та на окремих етапах розвитку культури; взаємозв'язок часових і просторових відносин в межах певного артефакту культури – літературного твору, картини, художнього фільму тощо.

Циклічна концепція пояснює динаміку культури через аналогію з життям живої істоти: виділяються періоди зародження, зростання, зрілості, старості та смерті. Представники циклічної концепції заперечують існування прогресу в історії культури. Вони фіксують періоди зростання та занепаду у культурі як в цілому, так і в певній її сфері; вважають, що технічний прогрес людства є також обмеженим через поглиблення конфлікту між людською цивілізацією та природою.

Янгол – в іудаїзмі, християнстві, ісламі – служитель Бога, надприродна небесна істота, посередник між Богом і людьми.

ПЕРШОДЖЕРЕЛА: АНТИЧНА КУЛЬТУРА

ГОМЕР. *Iliada*

*Пісня перша. Моровиця. Гнів
(фрагменти)*

- 1] Гнів оспівай, богине, Ахілла, сина Пелея,
- 2] Пагубний гнів, що лиха багато ахеям накоїв:
- 3] Душі славетних героїв навіки послав до Аїду
- 4] Темного, їх же самих він хижим лишив на поталу
- 5] Псам і птахам. Так Зевсова воля над ними чинилась
- 6] Ще відтоді, як у зваді лихій розійшлись ворогами
- 7] Син Атреїв, володар мужів, і Ахілл богосвітлий.
- 8] Хто ж із безсмертних богів призвів їх до лютої сварки?
- 9] Син то Зевса й Лето. Владарем тим розгніваний тяжко,
- 10] Пошесть лиху він на військо наслав, і гинули люди
- 11] Через те, що жерця його, Хріса, зневажив зухвало
- 12] Син Атреїв. Той до ахейських човнів бистрохідних
- 13] Доньку прийшов визволять, незліченний підносячи викуп.
- 14] Жезл золотий у руках, на чолі ж мав вінок Аполлона
- 15] Далекострільного, й всіх почав він благати ахеїв,
- 16] А щонайбільше – Атрея синів, начальників війська:
- 17] "О Атрея сини й в наголінниках мідних ахеї!
- 18] Хай вам боги, що живуть на Олімпі, дадуть зруйнувати
- 19] Місто Пріама й щасливо додому усім повернутись.
- 20] Любу ж дочку відпустіть мені, викуп багатий прийнявши,
- 21] Далекострільному синові Зевса на честь – Аполлону".
- 22] Криком загальним дали на те свою згоду ахеї,
- 23] Зважить на просьбу жерця і викуп од нього прийняти.
- 24] Тільки Атрід Агамемнон душею цього не вподобав, –
- 25] Згорда прогнав він жерця і лайкою тяжко зневажив:
- 26] "Діду, щоб більш я тебе між глибоких човнів цих не бачив!
- 27] Тож не барися тут нині і вдруге сюди не вертайся –
- 28] Не допоможуть ні жезл золотий, ні вінок божественний.

29] Доньки не дам я тобі, – аж поки й постаріє зовсім,
30] В Аргосі, в нашій оселі, від отчого краю далеко,
31] Ходячи кросен довкола і ділячи ложе зі мною.
32] Йди ж відціля і не гнівай мене, щоб цілим вернутись!"

* * *

130] Відповідаючи, мовив владущий йому Агамемнон:
131] "Богоподібний Ахілле, хоч доблесний ти, а лукаво
132] Так не мудруй, бо й не ошукаєш мене, й не запевниш.
133] Хтів би ти тільки собі нагороди, а я щоб без неї
134] Мовчки сидів? І дівчину батькові радиш вернути?
135] Хай нагороду дадуть мені іншу відважні...,
136] Щоб до вподоби була і з тією цілком рівноцінна.
137] А не дадуть, то сам я піду й відберу нагороду
138] Як не твою, то Байтову чи й в Одиссея самого

* * *

148] Глянув на нього спідлоба і мовив Ахілл прудконогий:
149] "О, в безсоромність одягнений, здирнику користолюбний!
150] Хто із ахеїв тепер тебе слухати схоче й з тобою
151] Чи у похід вирушать, чи з ворогом битись завзято?
152] Я ж не заради троянських прийшов списоборців хоробрих
153] Тут воювати, – нічим-бо мені вони не завинили.
154] Ані биків не займали у мене вони, ані коней,
155] В широкоскибій Фтії моїй плідородній ніколи
156] Нив не топтали, – високі-бо гори лежать поміж нами,
157] Тінявим лісом укриті, і моря шумливого хвилі.
158] Ми задля тебе прийшли, безсоромний, тобі на догоду,
159] Честь Менелая й твою захищати, песька личино,
160] Перед троянами. Ти ж усім нехтуєш, все зневажаєш,
161] Навіть погрожуєш здобич у мене мою відібрати,

* * *

172] В відповідь мовив йому мужів володар Агамемнон:
185] Сам заберу, нагороду твою, із намету, щоб знав ти,
186] Що я сильніший за тебе, та й інший щоб кожен стерігся
187] Рівним зі мною вважати себе і зі мною змагатись".

ГЕРОДОТ

(між 490 і 480 до н. е. – близько 425 до н. е.)

(Джерело: Геродот. Історії в дев'яти книгах.

К.: Наукова думка, 1993)

Книга 1. Кліо

(фрагмент: розмова Креза та Солона)

29. Отже, коли **Крез** усіх... підкорив і приєднав до лідійського царства, і Сарди прославилися своїм багатством, стали прибувати туди з Еллади всякі мудреці ... Серед них був і афінянин **Солон**, який установив для афінян закони, а потім поїхав і був відсутнім протягом десятих років, під приводом огляду чужих країв, щоб жоден із законів, що він їх установив, не був порушений.... Він прибув у Єгипет до царя Амасія і в Сарди до Креза. Його прийняв Крез у царському палаці. На третій або четвертий день за наказом Креза слуги повели Солон до царської скарбниці й показали йому все, що там було – великі й багатющі скарби. Коли він там оглянув усе і роздивився... Крез сказав йому таке; «Дорогий мій афінянине, до нас дійшли певні чутки про твою мудрість і про твої мандри, твоє прагнення до набуття знань і твоя цікавість змусили тебе відвідати багато країв, отже, в мене виникло бажання спитати тебе, **чи не бачив ти там десь когось ще щасливішого від мене?**» (виділено нами – М.С., Н.Б.) – Так він спитав, гадаючи, що він є найщасливіший своїм багатством серед усіх людей. Проте Солон, не здогадуючись про це, з усією щирістю відповів йому: «Так, владарю, таким я вважаю афінянина Телла». Крез здивований такою відповіддю, покvapливо запитав його: «А чому саме Телла ти вважаєш найщасливішим?» – Солон відповів так: Теллове місто було цілком щасливе і його сини були добрі й гарні і він побачив, що в них усіх також були діти і всі вони вижили, а для життя були в нього достатки, і закінчив він його, як ми вважаємо, найблискучіше: коли афіняни вступили в битву з своїми сусідами в Елевсіні, він допоміг їм і примусив тікати ворогів та помер якнайкраще. Афіняни поховали його за державні кошти на тому місці, де він загинув у битві і віддали йому належну шану.

31. Вихваляючи щасливу долю Телла, Солон так зацікавив Креза, що той знов запитав його, чи він бачив ще когось, крім Телла, настільки щасливого, гадаючи, що Солон назве тепер його.

Але той сказав: – «Це Клеобій і Бітон. Вони були аргосцями і мали достатки для життя, а крім того, вони були дуже сильними й обидва одержали нагороду за перемогу в змаганнях. Про них розповідають таке. В Аргосі відбувалося свято на честь богині Гери(1), і їхній матері треба було їхати на возі до святилища, а воли не прибули своєчасно з пасовиська. Треба було поспішати, і юнаки запряглися і повезли віз, а на возу поїхала їхня мати. А відстань там була сорок п'ять стадій. Так вони доїхали до святилища. Оце вони зробили на очах усіх, що там справляли свято і досягли найкращого в своєму житті. На їхньому прикладі божество довело, що для людини краще померти, ніж жити. Аргосці, які там були, вихваляли силу юнаків, а їхні жінки звеличували їх мати за те, що вона виховала таких дітей, а їхня родителька в нестямі від радощів і похвал, стоячи перед статуєю богині, благала її, щоб та дала її дітям Клеобію і Бітонові, які так доблесно вшанували її, найкраще, що богиня може дати людині. Після цієї молитви, жертвопринесення і бенкетування, юнаки лягли спати в святилищі і не прокинулися, але знайшли там свою кончину. Аргосці зробили їх зображення в Дельфах, як найдостойніших із людей.

32. Отже, Солон відвів їм друге місце щодо щастя серед людей, а Крез сказав у гніві: – «Що ж, друже афінянине, ти мої багатства вважаєш за настільки нікчемні, що ставиш їх поряд із щастям пересічних людей?» – А той відповів: «Ой, Крезе, я знаю, що божество буває заздрисним і схильним робити прикрості, а ти мене питаєш про всякі людські справи. Впродовж людського життя трапляється бачити таке, чого зовсім собі не бажаєш, багато доводиться і страждати. Я вважаю за край людського життя сімдесят років. Ці сімдесят років становлять двадцять п'ять тисяч двісті днів, без вставного місяця. Якщо кожний другий рік збільшити на один місяць, щоб пори року збігалися з належною датою, то на сімдесят років(1) вставних місяців виявиться тридцять п'ять, тобто це буде тисяча п'ятдесят днів. Із усіх цих днів у семидесяти роках, а їх усього двадцять шість тисяч двісті п'ятдесят, жоден з них не схожий на інший і ніколи не приносить того, що інший. Отже, Крезе, кожна людина - це справа випадку. Ти здаєшся мені дуже багатим і царем над багатьма людьми, але назвати тебе також щасливим, я зможу лише тоді, коли довідаюся, що ти щасливо закінчив своє життя.

ПЛУТАРХ

(близько 46 – 120/125 нашої ери)

Порівняльні життєписи

ЛІКУРГ (уривки)

(За джерелом: Антична література: Хрестоматія.
Упорядник О.І. Білецький. Київ: Радянська школа, 1968
(2-ге видання). 612 с. С. 351-356).

А тепер (після земельної реформи – М.С., Н.Б.) взявся він (Лікурґ – М.С., Н.Б.) так само за поділ рухомого майна, щоб цим докорінно усунути всяку нерівність... По-перше, він вивів з ужитку золоту і срібну монету, залишивши в обігові тільки залізну, але і тій при її великому розмірі та вазі визначив маленьку вартість, так збереження суми у десять мін вимагало дома власного складу, а перевозка – двокінки. Коли ця монета ввійшла в обіг, зникла нараз велика кількість злочинів у Лакедемоні. Бо хто міг тепер красти, брати хабарі або грабувати чи обманювати ради якоїсь речі, якої не можна було сховати, володіння якою не робило щасливим і яка, навіть розбита на шматки, не приносила найменшої користі? Бо Лікурґ, як кажуть, наказав кидати розпечене залізо в оцет і цим позбавляв його міцності, так що воно вже не надавалось ні до якого іншого вжитку.

Крім того, він прогнав із Спарти зайві та непотрібні мистецтва. А зрештою більшість із них і без того зникла б разом з загальноновживаною монетою, тому що мистецькі вироби не знаходили збуту. Залізної монети не ввозили до інших країн Еллади; вона була безвартісна і всі сміялися з неї. Тому-то в Спарті не було торгівлі чужоземними товарами, у спартанські пристані не заходили ніякі кораблі. Так само на лаконську землю не ступав ніякий досвідчений ритор або навіть мандрівний віщун, що хотів заробити грошей, ні зводник, ні виробник золотих та срібних прикрас або їм подібні, бо там не було грошей. Таким чином пишність поволі була позбавлена всього, що могло її жити; отже, вона зів'яла і щезла сама собою. Багатії вже не мали ніякої переваги, бо багатство не знаходило шляху, щоб показатись на люди, тільки замкнене вдома лежало без ужитку. Тому дійшло до того, що необхідні домашні речі, як ліжка, стільці та столи, виготовлялись там найкраще, а лаконський котон... був дуже корисний у походах.

Але щоб іще рішучіше побороти пишність і цілковито знищити жадобу багатства, він запровадив третю і найдосконалішу новину, а саме – спільне харчування. Згідно з тим, усі громадяни musiли сходитись разом і спільно їсти приписані страви і закуски; ніхто не смів у себе вдома їсти, простягтись на дорогих подушках, при багато прибраних столах, або годуватись на взірець ненажерливих тварин у пітьмі з рук кухарів і разом зі звичаями нищити одночасно і тіло, яке через те набуває нахилу до всякої розкоші та пияцтва і через те потребує довгого сну, теплої купелі, багато спокою і, так би мовити, щоденного лікування. ...Ніхто не смів раніше поїсти вдома й тоді приходити до спільного столу; бо інші дуже пильно стежили за тим, хто з ними не їв або не пив, вживаючи його жадібним та ласолубом, для якого загальний харч запростий!

А коли найважливіші з розпоряджень Лікурга вже зміцнилися зовсім унаслідок при звичаєння, а введена форма управління набрала такої сили, що вже могла триматись власними силами, Лікург відчув від величі та краси введеного ним і пущеного в хід законодавства таку радість і заспокоєння, як, за словами Платона, бог, що насолоджувався виникненням першого руху світу, і тепер він бажав ще цей устрій, наскільки те можливе для людської обачності, зробити також безсмертним, щоб він також і по його смерті на майбутні часи міг далі існувати незмінний...

ПЛАТОН

(між 429 і 427 до н. е. – 347 до н. е.)

Апологія Сократа

(фрагменти)

А власне кажучи, афіняни, мені бачиться, що справді мудрим є тільки Бог.

... людська мудрість мало що варта або навіть нічого...

«З вас, люди, наймудріший той, хто, як Сократ, зрозумів, що насправді нічого не варта його мудрість».

... боятися смерті, афіняни, це не що інше, як вважати себе мудрим, насправді не будучи ним. Бо це означає приписувати собі знання, якого не маєш. Бо ж ніхто не знає того, що таке смерть, ані навіть, чи не є вона в часом для людини найбільшим благом, а тим часом люди бояться її, немовби напевно знають, що вона – найбільше лихо. А хіба це не невігластво, до того ж найганебніше – уявляти, начебто знаєш те, чого не знаєш?

... якби ви мене, як кажу, за цієї умови [полишити філософію] тепер відпустили, то я сказав би вам таке: «Я вас поважаю і люблю, афіняни, але буду слухатись радше Бога, аніж вас, і поки я дихаю, і поки в мене буде сил, не перестану філософувати, намовляти й переконувати кожного з вас, кого тільки зустріну, кажучи те саме, що своїм звичаєм кажу: «Чоловіче добрий, як афінянин, як громадянин великого міста, прославленого мудрістю й могутністю, чи не соромишся ти турбуватись про гроші, аби мати їх якомога більше, про славу й почесні, а натомість про розум, істину, про душу свою не дбаєш і не стараєшся, щоб була вона якнайкраща?» І якби мені хто з вас заперечував і твердив, що дбає, то я не відпущу його і не відійду від нього зразу, а буду його розпитувати й переконувати, і якщо помічу, що в нього дійсно немає доброчесності, а він тільки говорить, що вона є, картатиму його за те, що він найбільші цінності ні за що має, а безвартісне високо цінує.

... в усьому місті не маєте нічого ціннішого, ніж оця моя служба Богам: адже я нічого іншого не роблю, тільки ходжу й переконую кожного з вас, молодого й старого, турбуватися передовсім якнайдужче не про тіло й не про гроші, а про душу, щоб

вона була якнайкраща; я тверджу, що не від грошей створюється добродієність, а від добродієності бувають у людей гроші та всілякі інші блага, як у приватному, так і в громадському житті.

Тим-то, афіняни, я промовляю тепер не заради себе самого, як це може комусь здаватися, а заради вас, аби ви, засудивши мене на смерть, не втратили дару, одержаного вами від Бога. Адже якщо ви мене стратите, то вам нелегко буде знайти другого такого, який би – смішно сказати – немов гедзь, приставлений Богом до нашого міста, мов до коня, великого й благородного, але зледачілого від жиру, який потребує того, щоб його підганяв якийсь гедзь. І бачиться мені, що Бог послав мене в це місто, що чимсь таким для міста є саме я, посланий йому Богом, аби я, цілими днями повсюдно вештаючись, кожного з вас без упину будив, намовляв і картав.

... смерть є одним із двох: або вмерти – значить стати нічим і померлий нічого вже не відчуває, або ж, як кажуть люди, це є для душі якась переміна і переселення її звідси в інше місце. Якщо це повна втрата відчуття, щось схоже на сон, коли хтось спить так, що навіть ніяких сновидінь не має, то тоді смерть була б дивовижним надбанням... Якщо ж смерть – це немов переселення звідси в інше місце, і якщо правду кажуть перекази, що там перебувають усі померлі, то чи може бути більше добро від неї, мої судді?

... вже пора нам іти звідси, мені – на смерть, вам – до життя, а що з цього краще, того не знає ніхто, крім Бога.

ПЛАТОН

Держава. Книга 8

«...скільки є видів державного устрою, стільки ж мусить бути й видів душевного складу людини... якщо існує п'ять видів державного устрою, то повинно бути і п'ять різновидів будови людської душі?

– Людину, подібну до правління аристократів, ми вже розглянули і небезпідставно кажемо, що вона добра й справедлива. Отже, тепер нам слід перейти до гірших:

- 1) до типу людини сварливої і шанолюбної
- 2) потім до людини олігархічної,
- 3) демократичної і відтак до
- 4) тиранічної...

(Тип перший – тимократія та тимократична людина). «Там пануватиме страх, щоб мудрі мужі не прийшли до влади...; там тягтимуться за тими, хто несамовитий духом, і за тими, хто менш досконалий і схильний більше до війни, ніж до миру, там шануватимуть воєнні підступи й хитрощі, бо постійно триватимуть війни.

... треба перш за все сказати, як тимократія змінюється на олігархію.

– ...комори з золотом, що є чи не в кожній приватній особі гублять тимократичний устрій. Бо власники скарбів передусім вишукують, на що б їх можна витратити, і з цією метою перекручують закони на свій лад... Відтак, просуваючись по дорозі жадоби до великих статків, наскільки більше вони цінують гроші, настільки ж менше шанують добродетельність. Отже, вимірюючи все грішми, вони запроваджують закон, що є основою й нормою олігархічного устрою, – закон про встановлення майнового цензу: чим більша олігархія, тим вищий ценз, чим вона менша – тим ценз нижчий. Усім відомо заздалегідь, що ті, у кого немає визначеного майнового цензу, до влади не допускаються. Такий державний устрій здійснюється або насильно, зі зброєю в руках, або за допомогою залякування згори.

– Але що відбувається в самому устрої? Які він має вади, що, як ми говорили, до нього просто липнуть?

– Насамперед, – сказав я, – головна вада – це норма, на якій той устрій тримається. Подумай лиш: це все одно, якби хтось призначав керманичів на кораблях відповідно до майнового цензу, а

бідного, хоч би він мав і найкращі здібності в тій справі, до управління не допускав.

– Та гріш ціна була б їхньому кораблеводінню.

– А хіба не так само з управлінням і в будь-якій іншій справі чи з будь-якою владою?

Тепер пригляньмось і до (олігархічної) людини: Коли в тимократа народиться син, то, підрісши, він насамперед намагається бути таким, як батько, і йде по його слідах, а потім бачить, що батько несподівано зазнав краху, зіткнувшись із державою, наче з підводним рифом, і все, що в нього було, йде на дно разом з ним: так буває, коли батько є стратегом або обіймає якусь іншу високу посаду, а потім іде під суд, бо на нього звели наклеп нашіптувачі, і його засуджують до смертної кари, або посилають у вигнання, або ж позбавляють громадянських прав, і він втрачає все майно. Тож коли, мій друже, той син усе це побачив, постраждавши, і втративши свої статки, і навіть, як мені здається, перейнявшись страхом за своє життя, він відразу ж у глибині душі скидає з трону шанобство і властивий йому несамовитий дух. Принижений і погамований убогістю, він починає горнутися до грошей, складаючи копійку до копійки і в усьому заощаджуючи, і помаленьку призбирає їх невтомною працею. А по обидва боки того царя, просто на землі, він посадить начало розумності й начало несамовитого духу та змусить їх до послуху. Першому не дозволить ні вираховувати, ні розглядати чогось іншого, окрім того, як можна було б примножити свої скромні статки, а другому не дасть захоплюватись чимось і поважати будь-що інше, крім багатства та багатіїв, і виявлятиме свій гонор тільки у здобуванні грошей або ж у тому, що веде до цієї мети.

– Отже, це і є олігархічна людина? – запитав я.

– Так... [Ця людина] ощадлива, працьовита, вдовольняє лише невідкладні власні потреби, не дозволяючи собі зайвих витрат, а всі інші пожадання приборкує як немудрі.

А тепер ... настав час розглянути демократію. Демократія, на мій погляд, настає тоді, коли вбогі здобувають перемогу і одних багатіїв убивають, інших виганяють з краю, а решту, зрівнявши в правах, допускають до керівництва державою й посідання високих посад, що за демократичного устрою вирішується здебільшого жеребкуванням.

[Демократична] людина живе з дня на день, догоджаючи будь-якому пожаданню, що першим її охопить. То вона напивається під чарівну музику флейт, то раптом цмулить лише воду й доводить

себе до виснаження, то знову захоплюється гімнастикою, а буває, що взагалі нічого не робить і нічим не переймається, а потім проводить час у нібито філософських розмовах. Часто береться за політику, схоплюється з місця і говорить, що попало, і робить, що попало, часом захоплюється людьми військовими і пристає до їхнього товариства, або ж захоплюється тими, що роблять гроші, й тоді пристає до їхнього. У її житті немає ні якогось ладу, ні необхідності; вона називає життя приємним, вільним і щасливим і проживає його сповна.

... в демократичній державі лиш і чути, що воля (тобто свобода) – понад усе, і що тільки в такій державі годиться жити людині вільній за своєю природою.

– Коли демократичну державу, яка має спрагу волі, очолять кепські виночерпії, ця держава понад міру впирається нерозведеною свободою, а своїх урядовців, якщо вони недостатньо поблажливі й не дають їй повної волі, переслідує карами, закидаючи їм, що вони мерзотники й олігархи. ...покірних правителям громадян там поливають брудом як добровільних рабів...

там батько боїться своїх синів, а син поводить як батько й ані соромиться, ані боїться тих, хто дав йому життя, бо ж на все свобода. ...У такій державі вчитель боїться учнів і запобігає перед ними, а учні не зважають на вчителів, а заодно й на своїх вихователів...

– А що з того всього постає, – провадив я, – тобі, очевидно, зрозуміло: душа громадян набуває такої ... вразливості, що якби хтось спробував накинути їй бодай яку-небудь думку про покору, вона вибухає обуренням і різко протестує. А закінчується це тим, що такі громадяни перестають зважати навіть на закони – писані й неписані, щоб уже ніхто й ні в чому не мав над ними влади.

– Так ось, мій друже, – наголосив я, – саме з цього способу правління, такого по-молодечому завзятого, і виростає, як мені здається, тиранія. ... усякий надмір любить переходити у свою велику протилежність – чи то будуть пори року й погода, чи рослини й тіла, а надто коли йдеться про державні устрої. Адже надмірна свобода перетворюється ні в що інше, як у надмірне рабство. І для окремої людини, і для держави...

– Десь у перші дні й узагалі на перших порах ... [тиран] привітно посміхається й вітає всіх, кого лиш зустрине, він навіть запевняє, що він не тиран, і не шкодує обіцянок кожному, зокрема й суспільству в цілому, звільняє від боргів, роздає землю народів й

своєму оточенню, прикидаючись лагідною й милостивою до всіх людиною. Що ж до зовнішніх ворогів, то мені здається, що хоч з одними він і примириться, а інших знищить, так що тут буде повний спокій, усе ж він постійно розпочинатиме якісь війни, щоб народ відчував потребу у вожакові. А ще для того, щоб люди зубожіли від сплати податків і змушені були думати про щоденний хліб насущний, а менше замишляти щось лихе проти нього.

– Це зрозуміло.

– А якби він запідозрив деяких людей у тому, що вони мріють про волю й заперечують його право правити, то таких він би позбувся під приводом того, що вони нібито перекинулись до ворога. То хіба з огляду на це все тиран не повинен постійно прагнути війни?

– Повинен.

– Але ж, поводячись так, він пробуджує до себе щораз більшу ненависть громадян?

Авжеж.

Бо навіть і деякі з тих впливових осіб, що спільними зусиллями допомогли йому посісти високе становище, тепер відверто обурюватимуться і перед ним, і між собою, засуджуючи те, що діється, – принаймні ті з них, хто найвідважніший і найвпливовіший.

Схоже, що так.

– І їх усіх тиранові доведеться знищити, коли він не збирається поступатися владою. Так що, зрештою, у нього не залишиться ні друзів, ні ворогів, хто був би чогось вартий.

– Очевидно.

– Виходить, йому потрібно пильно приглядатися, хто мужній, хто великодушний, хто розумний, а хто багатий. Його «щастя», власне, у тому й полягає, що всім цим він мусить бути ворогом і – хоче того чи ні – кувати на їхні голови лихо, поки не очистить від них державу.

– Нічого собі очищення, – посміхнувся він.

– Ну, так, – відповів я, – воно цілком протилежне до того, яке застосовують лікарі до людського тіла: вони усувають з нього найгірше, залишаючи найкраще, а він усе робить навпаки.

– Мабуть, інакше він просто не може, якщо хоче зберегти владу, – сказав він.

АРІСТОФАН. Лісістрата
(фрагмент)

Лісістрата

Чи за батьками діток ви не скучили?
За тими, що в поході? Добре знаю я -
Без чоловіка кожна залишилася...
Коханці й ті, мов іскри з димом, зникли всі.
Відколи нас мілетці підло зрадили...
Чи схочете, якщо я спосіб винайду
Війну скінчити?

Мірріна

Поклянусь богинями, –
Як треба, то готова хоч би й зараз я
Свої вбрання продать і геть пропити їх!

Калоніка

Авжеж, а як потрібно, то нехай мене
Розріжуть навпіл зараз, наче
камбалу.

Лампіто

А я б і на Тайгетські кручі вилізла,
Щоб тільки мир хоч там могла я видіти!

Лісістрата

Ну, то скажу я, думки не ховатиму.
Отож, жінки, якщо примусить хочемо
До миру ми чоловіків, то треба нам
Утриматись...

Калоніка

Від чого?

Лісістрата

А чи зробите ж?

Мірріна

Все зробим, хоч би й вмерти довелося нам.

Лісістрата

Отож нам слід від любощів

утриматись.

Чого ж це ви сахнулись? Ще й похнюпились?

Стулили губки й чолами хитаєте?

Аж мінитесь в обличчі? Ще й заплачете?

То згодні чи не згодні? Не вагайтеся!

Мірріна

Ні, я не згодна! Хай і далі йде війна!

Калоніка

І я, клянусь, не згодна! Хай іде війна!

Стоїцизм (цитати):

Не вивчаючи мудрості, неможливо бути щасливим (Сенека);

Те, чого вимагає природа є доступним і досяжним, потіємо ми лише заради надлишків (Сенека);

Смерть ми бачимо попереду, але більша її частина у нас за плечима (Сенека);

Все у нас чуже, один лише час – наш, але й його, хто хоче, той і віднімає (Сенека);

Природа бажає малого, а людська думка – безмежного (Сенека);

Якщо хочеш бути добрим, вважай себе злим (Епіктет);

Володій своїми пристрастями, якщо не хочеш, щоб вони заволоділи тобою (Епіктет);

Те, чого не потрібно робити, не роби навіть подумки (Епіктет);

Думай про Бога частіше, ніж дихаєш (Епіктет);

В цьому потоці часу немає і не буде нічого нового (Марк Аврелій)

Життя – це мить між минулим та майбутнім (Марк Аврелій).

Якщо богів не існує, то життя не має сенсу (Марк Аврелій).

Крилаті вислови давньогрецького походження

Авгієві стайні. У грецькій міфології Авгієві стайні величезні стайні царя Еліди, які протягом багатьох років не прибиралися. Очищені від смороду вони були в один день Гераклом, який спрямував через стайні річку. Вираз «Авгієві стайні» застосовується, коли йдеться про вкрай засмічене приміщення або запущені справи.

Аріаднина нитка. Аріадна – донька царя Криту Міноса. Вона дала Тесею клубок ниток. Вбивши Мінотавра, Тесей вибрався з Лабіринту за допомогою розмотаної нитки. У переносному розумінні нитка Аріадни – шляховказівник, те, що допомагає вийти із скрутного положення.

Аркадія – область в центральній частині Пелопоннесу. У античній літературі і в культурі Нового часу Аркадія зображувалася ідеальною країною. У переносному розумінні – щасливе місце, райська країна.

П'ята Ахіллеса. У грецькій міфології Ахіллес або Ахілл) – один із найсильніших і найхоробріших героїв. Матір Ахілла – богиня Фетіда, бажаючи зробити сина безсмертним, занурювала його у священні води річки Стікс. Лише п'ята, за яку Фетіда його тримала, не залишилася вразливою. У цю п'яту Ахілл був смертельно поранений стрілою Паріса. Звідси виник вираз «п'ята Ахіллеса», тобто вразливе місце або певний недолік.

Гіменей ланцюги. Гіменей – бог шлюбу. Одягти на себе «узи Гіменей» – означає одружитися.

Дамоклів меч. Дамокл, один із наближених до тирана Сіракуз Діонісія Старшого, став заздрити йому. Діонісій, щоб провчити заздрісника, посадив його на своє місце. Під час бенкету Дамокл побачив, що над його головою висить на кінському волоссі гострий меч. Діонісій пояснив, що це символ його постійних небезпек, який переважає усі радості тілесного життя.

Дари данайців. Троянський кінь. Вираз вживається у значенні: підступні дари, що несуть із собою загибель для тих, хто їх отримує.

Канути в Лету. Лета – річка забуття в царстві мертвих. Означає – бути забутим, зникнути.

Кассандра – донька троянського царя Пріама. Кассандра отримала від Аполлона пророчий дар, але ніхто не вірив її пророцтвам. Ім'я Кассандри застосовується, коли передбачення небезпеки певної людини стає марним, бо ніхто їй не вірить.

Між Сциллою і Харібдою. Два чудовиська, що жили з різних берегів протоки і вбивали мореплавців. Вираз «між Сциллою і Харібдою» вживається в значенні перебування між двома дуже великими, смертельними небезпеками.

Нарцис. Самозакохана людина.

Пегас – крилатий кінь Зевса. Є символом творчого (переважно поетичного та літературного) натхнення.

Пенелопа. Праця Пенелопи. Дружина Одиссея, чекала повернення чоловіка з-під Трої впродовж двадцяти років, Символ подружньої вірності. Робота Пенелопи – нескінченна робота, завдяки якій вона намагалася відтягнути вибір нового чоловіка, сподіваючись на повернення Одисея.

Прокрустове ложе – ліжко, на якому розбійник Прокруст вбивав людей. Він насильно вкладав на нього мандруючих і тим, кому ложе було мале, обрубав ноги, а тих, кому ліжко було задовге, витягав. У переносному сенсі – штучна міра, що не відповідає природі явища, яке розглядається.

Ріг достатку – ріг чарівної кози, що годувала своїм молоком Зевса. Мав чарівну властивість давати усе, що побажає його власник. У переносному розумінні – невичерпне джерело земних благ.

Сізіфова праця. Корінфський цар Сізіф за свої провини був засуджений богами вкочувати на гору важкий камінь, який скачувався вниз, лише опинявся на горі. Дуже важка, нескінченна та безплідна праця.

Скринька Пандори – вислів, семантика якого є протилежною до вислову «Ріг достатку». Джерело хвороб та інших, безкінечних нещасть.

Танталові муки. Тантал був хитрою і жадібною людиною. Будучи напівбогом, він брав участь у бенкетах богів, при цьому викрадав з їх трапез нектар і амброзію, які роздавав своїм земним родичам. Також він розголошував таємниці богів. Одного разу, бажаючи перевірити їхнє всезнання, Тантал подав богам під час трапези м'ясо свого сина Пелопса. Боги воскресили юнака, а Тантала прирекли на вічні муки в Аїді. Стоячи по горло у воді, Тантал не міг вгамувати спрагу: вода опускалася. Також він не міг поїсти, бо гілка з плодами піднімалася до гори. «Муки Тантала» – це вислів, який можна використати, коли йдеться про ситуацію, в якій людина щось дуже хоче, бачить зблизька, але не може мати.

Титани. Титанізм. Титани – архаїчні боги, які повстали проти богів-олімпійців, перш за все, проти Зевса, за що були скинуті в Тартар. Переносно вживається у двох сенсах: 1. Титани – люди, що відрізняються силою та неабияким розумом, генії. 2. Титани – люди, що постали проти Бога. Звідси титанізмом називають релігію, в якій на місце Бога ставиться людина (характерна релігія часів Ренесансу та радянських часів).

Феміда – богиня правосуддя. Зображалася з пов'язкою на очах (символ неупередженості), з мечем і вагами в руках. В добу тоталітаризму (неототалітаризму) її варто було б зображати із слухавкою в руці.

Фенікс. Символ відродження. «Повстати, як Фенікс з попелу» померти і знову ожити.

Яблуко розбрату – золоте яблуко з написом «найпрекрасніший», яке підкинула богиня розбрату Гері, Афіні та Афродіті. Смертний юнак Паріс повинен був присудити яблуко найдостойніший («суд Паріса»). Гера пообіцяла Парісу владу і багатство, Афіна – мудрість і військову славу, а Афродіта – віддати в дружини найкрасивішу жінку. Паріс визнав найпрекраснішою Афродіту. Виконуючи свою обіцянку, богиня допомогла Парісу викрасти Єлену. З цього викрадення розпочалася Троянська війна. Вираз «яблуко розбрату» означає: причина суперечки, війни.

Крилаті вислови давньоримського походження

Історія культури Стародавнього Риму знаходить продовження в сучасній культурі через зв'язок мови, через систему символів, образів, асоціацій... Найкраще цей зв'язок демонструють крилаті вислови, які прийшли в українську мову з Давньоримської культури.

Біла ворона – людина, що різко відрізняється від інших. Вираз походить з сатир римського поета Ювенала.

Вандалізм – руйнування цінностей культури (вандали – варварське плем'я, що зруйнувало Рим).

Вергілій – видатний римський поет. Данте зобразив його в своїй поемі "Божественна комедія" як путівника по загробному світу. Звідти ім'я Вергілія використовується в значенні: мудрий путівник.

Від Ромула до наших часів – цитата з О.Пушкіна, яка використовується, коли мова йде про дуже довгу передмову розповіді.

Вічне місто – Рим (з римського поета Тібула).

Всі шляхи ведуть до Риму – мова йде про будь-який центр культурного життя.

Все своє беру з собою – латинський вислів належить Цицерону.

Зрозуміти – значить простити – вислів з комедії римського комедіографа Теренція.

Горе переможеним – з такими словами галльський вождь поклав свій меч на гирі, за допомогою яких зважували римське золото переможці-гали у 388 р. до н.е.

Від грошей не тхне – походження грошей не має ніякого значення. Цей вислів належить імператору Віспасіану, який почав брати гроші за користування туалетами.

Дволикий Янус – бог часу, початку і кінця в римській міфології. Зображувався з двома обличчями. Звідси пішов цей вираз, що позначає лукаву людину.

До грецьких календ – календи (перші дні місяця) були в римлян, а в греків календ не було. Вислів означає: *ніколи*, відкласти справу на невизначений час.

Дружина Цезаря поза підозрою – про дружину високопоставленої особи надавати компрометуючу інформацію не прийнято. Вислів належить Юлію Цезарю.

Жереб кинуто – прийнято остаточне рішення. Вислів належить Гаю Юлію Цезарю.

І ти, Брут? – запитання до друга, який зрадив. Слова Гая Юлія Цезаря.

Карфаген має бути зруйновано – слова римського полководця та державного діяча Катона Старшого. Цими словами він закінчував будь-який виступ. Вислів, що багаторазово повторюється.

Людина людині вовк – вираз з комедії Плавта – основний принцип в етиці Гоббса.

Меценат – багатий римський патрицій, який матеріально допомагав діячам мистецтва; покровитель мистецтв та наук; спонсор, що жертвує гроші на розвиток культури.

О часи! О нрави! – часто цитується латиною "O tempora! O mores!", що означає різке падіння нравів, культурну деградацію, занепад. Слова належать Цицерону.

Пенати; повернутися до своїх пенатів – у римлян так називали покровителів домашнього вогнища. Використовується у значенні: домівка, повернутися до дому.

Перейти Рубікон – прийняти безповоротне рішення. Перехід річки Рубікон став початком війни між Гаєм Юлієм Цезарем та сенатом.

Піррова перемога – перемога, що дорівнює поразці. Епірський цар Пірр у 279 р. до н.е. отримав перемогу над римлянами ціною дуже великих втрат.

Поєднувати приємне з корисним – вислів з римського поета Горація.

Прийшов, побачив, переміг – слова Юлія Цезаря, які використовують, коли мова йде про швидке вирішення складної задачі.

Фортуна, колесо Фортуни – в римській міфології Фортуна – богиня сліпого випадку, щастя та нещастя, зображалася з пов'язкою на очах. Символізує сліпе везіння, яке обирає не завжди гідну щастя людину.

Фурія – дуже зла, лиха жінка (в міфології – богиня помсти).

Хай ненавидять, аби боялися – вислів римського імператора Калігули.

Хліба та видовищ! – заклик римської черні; вислів символізує примітивні потреби натовпу, одне з гасел представників римського гедонізму та вираз римського культу пристрастів.

Цицерон – видатний письменник, оратор, філософ Риму; його ім'я стало символом красномовства.

Юпітер гнівається – верховний бог в римській міфології; ім'ям Юпітера іронічно називають грізного начальника.

Якщо ти гніваєшся, то ти не правий – слова сатирика Лукіана, які він вкладає в уста Прометея, що звертається до Юпітера.

Якщо хочеш миру, готуйся до війни – вислів належить рим. історику Корнелію Непоту.

Я – людина, і ніщо людське не є для мене чужим – слова з комедії Теренція.

СЕРЕДНЬОВІЧНА КУЛЬТУРА

ЗАПОВІДІ МОЙСЕЯ (Декалог)

Основою і першим джерелом релігійно-моральної доктрини християнства є Десять заповідей Божих, які були дані пророкові Мойсею на горі Синай (Вих. 20: 2–17).

1. Я Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю, з дому рабства. Хай не буде тобі інших богів передо Мною.

2. Не роби собі кумира і всякої подоби з того, що на небі вгорі і що на землі долі, і що у воді під землею. Не вклоняйся і не служи їм.

3. Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно.

4. Пам'ятай день суботній, щоб святити його! Шість днів працюй і роби всю працю свою, а день сьомий – субота для Господа Бога твого.

5. Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі!

6. Не вбивай!

7. Не чини перелюбу!

8. Не кради!

9. Не свідчи неправдиво на свого ближнього.

10. Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що у ближнього твого!

ЄВАНГЕЛІЄ ВІД МАТВІЯ:

5-7 глави

(Проповідь на горі)

Від Матвія 5 глава

...Хто ж порушить одну з найменших цих заповідей, та й людей так навчить, той буде найменшим у Царстві Небеснім; а хто виконає та й навчить, той стане великим у Царстві Небеснім.

20. Кажу бо Я вам: коли праведність ваша не буде рясніша, як книжників та фарисеїв, то не ввійдете в Царство Небесне!

21. Ви чули, що було стародавнім наказане: Не вбивай, а хто вб'є, підпадає він судові.

22. А Я вам кажу, що кожен, хто гнівається на брата свого, підпадає вже судові. А хто скаже на брата свого: рака, підпадає верховному судові, а хто скаже дурний, підпадає геєні огненній.

23. Тому, коли принесеш ти до жертовника свого дара, та тут ізгадаєш, що брат твій щось має на тебе, залиши отут дара свого перед жертовником, і піди, примирись перше з братом своїм, і тоді повертайся, і принось свого дара.

25. Зо своїм супротивником швидко мирися, доки з ним на дорозі ще ти, щоб тебе супротивник судді не віддав, а суддя щоб прислужникові тебе не передав, і щоб тебе до в'язниці не вкинули.

26. По правді кажу тобі: Не вийдеш ізвідти, поки не віддаси ти й останнього шеляга!

27. Ви чули, що сказано: Не чини перелюбу.

28. А Я вам кажу, що кожен, хто на жінку подивиться із пожадливістю, той уже вчинив із нею перелюб у серці своїм.

29. Коли праве око твоє спокушає тебе, його вибери, і кинь від себе: бо краще тобі, щоб загинув один із твоїх членів, аніж до геєни все тіло твоє було вкинене.

30. І як правиця твоя спокушає тебе, відітни її й кинь від себе: бо краще тобі, щоб загинув один із твоїх членів, аніж до геєни все тіло твоє було вкинене.

31. Також сказано: Хто дружину свою відпускає, нехай дасть їй листа розводного.

32. А Я вам кажу, що кожен, хто пускає дружину свою, крім провини розпустити, той доводить її до перелюбу. І хто з відпущеною побереться, той чинить перелюб.

33. Ще ви чули, що було стародавнім наказане: Не клянись неправдиво, але виконуй клятви свої перед Господом.

34. А Я вам кажу не клястися зовсім: ані небом, бо воно престол Божий;

35. ні землею, бо підніжок для ніг Його це; ані Єрусалимом, бо він місто Царя Великого;

36. не клянись головою своєю, бо навіть однієї волосинки ти не можеш учинити білою чи чорною.

37. Ваше ж слово хай буде: так-так, ні-ні. А що більше над це, то те від лукавого.

38. Ви чули, що сказано: Око за око, і зуб за зуба.

39. А Я вам кажу не противитись злomu. І коли вдарить тебе хто у праву щоку твою, підстав йому й другу.

40. А хто хоче тебе позивати й забрати сорочку твою, віддай і плаща йому.

41. А хто силувати тебе буде відбути подорожнє на милю одну, іди з ним навіть дві.

42. Хто просить у тебе то дай, а хто хоче позичити в тебе не відвертайся від нього.

43. Ви чули, що сказано: Люби свого ближнього, і ненавидь свого ворога.

44. А Я вам кажу: Любіть ворогів своїх, благословляйте тих, хто вас проклинає, творіть добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує,

45. щоб вам бути синами Отця вашого, що на небі, що наказує сходити сонцю Своєму над злими й над добрими, і дощ посилає на праведних і на неправедних.

46. Коли бо ви любите тих, хто вас любить, то яку нагороду ви маєте? Хіба не те саме й митники роблять?

47. І коли ви любите тільки братів своїх, то що ж особливого робите? Чи й погани не чинять отак?

48. Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!

Від Матвія 6 глава

1. Стережіться виставляти свою милостиню перед людьми, щоб бачили вас; бо не матимете нагороди від Отця вашого, що на небі.

2. Отож, коли чиниш ти милостиню, не сурми перед себе, як то роблять оті лицеміри по синагогах та вулицях, щоб хвалили їх люди. По правді кажу вам: вони уже мають нагороду свою!

3. А як ти чиниш милостиню, хай не знатиме ліва рука твоя, що робить правицю,

4. щоб таємною була твоя милостиня, а Отець твій, Який бачить таємне, віддасть тобі явно.

5. А як молитесь, то не будьте, як ті лицеміри, що люблять ставати й молитися по синагогах та на перехрестях, щоб їх бачили люди. По правді кажу вам: вони мають уже нагороду свою!

6. А ти, коли молишся, увійди до своєї комірчини, зачини двері, і помолися Отцеві своєму, що в таїні; а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно.

7. А як молитесь, не проказуйте зайвого, як ті язичники, що думають, ніби вони будуть вислухані за своє велемовство.

8. Отож, не вподобляйтеся їм, бо знає Отець ваш, чого потребуєте, ще раніше за ваше прохання!

9. Ви ж моліться отак: Отче наш, що єси на небесах! Нехай святиться Ім'я Твоє,

10. нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі.

11. Хліба нашого насущного дай нам сьогодні.

12. І прости нам гріхи наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим.

13. І не введи нас у непосильне випробовування, але визволи нас від лукавого. Бо Твоє є царство, і сила, і слава навіки. Амінь.

14. Бо як людям ви простите прогріхи їхні, то простить і вам ваш Небесний Отець.

15. А коли ви не будете людям прощати, то й Отець ваш не простить вам прогріхів ваших.

16. А як постуєте, то не будьте сумні, як оті лицеміри: вони бо змінюють обличчя свої, щоб бачили люди, що постять вони. По правді кажу вам: вони мають уже нагороду свою!

17. А ти, коли постиш, намасти свою голову, і лице своє вмий,
18. щоб ти посту свого не показав людям, а Отцеві своєму, що в таїні; і Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно.

19. Не складайте скарбів собі на землі, де нищить їх міль та іржа, і де злодії підкопують й викрадають.

20. Складайте ж собі скарби на небі, де ані міль, ані іржа їх не нищить, і де злодії до них не підкопуються та не крадуть.

21. Бо де скарб твій, там буде й серце твоє!

22. Око то світильник для тіла. Тож як око твоє буде здорове, то й усе тіло твоє буде світле.

23. А коли б твоє око лихе було, то й усе тіло твоє буде темне. Отож, коли світло, що в тобі, є темрява, то яка ж тоді та темрява!

24. Ніхто двом панам служити не може, бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматись одного, а другого знехтує. Не можете Богові служити й мамоні (багатству).

25. Через те вам кажу: Не журіться про життя своє що будете їсти та що будете пити, ні про тіло своє, у що зодягнетесь. Чи ж не більше від їжі життя, а від одягу тіло?

26. Погляньте на птахів небесних, що не сіють, не жнуть, не збирають у клуні, та проте ваш Небесний Отець їх годує. Чи ж ви не багато вартніші за них?

27. Хто ж із вас, коли захоче, зможе додати до зросту свого бодай ліктя одного?

28. І про одяг чого ви клопочетесь? Погляньте на польові лілеї, як зростають вони, не працюють, ані не прядуть.

29. А Я вам кажу, що й сам Соломон у всій славі своїй не вдягався отак, як одна з них.

30. І коли польову ту траву, що сьогодні ось воно є, а завтра до печі вкидається, Бог отак зодягає, скільки ж краще зодягне Він вас, маловірні!

31. Отож, не піклуйтеся, кажучи: Що ми будемо їсти, чи: Що будемо пити, або: У що ми зодягнемось?

32. Бож усього того язичники шукають; та знає Отець ваш Небесний, що вам потрібно.

33. Шукайте ж найперш Царства Божого й правди Його, а все це вам додасться.

34. Отож, не журіться про завтрашній день, бо завтра саме за себе поклопочеться. Кожний день має досить своєї турботи!

Від Матвія

7 глава

1. Не судіть, щоб і вас не судили;
2. бо яким судом судити будете, таким же осудять і вас, і якою мірою будете міряти, такою відміряють вам.
3. І чого в оці брата свого ти заскалку бачиш, колоди ж у власному оці не чуєш?
4. Або як ти скажеш до брата свого: Давай вийму я заскалку з ока твого, коли он колода у власному оці?
5. Лицеміре, вийми перше колоду із власного ока, а потім побачиш, як вийняти заскалку з ока брата твого.
7. Просіть і буде вам дано, шукайте і знайдете, стукайте і відчинять вам;
8. бо кожен, хто просить одержує, хто шукає знаходить, а хто стукає відчинять йому.
9. Чи ж то серед вас є людина, що подасть своєму синові каменя, коли хліба проситиме він?
10. Або коли риби проситиме, то подасть йому гадину?
11. Тож як ви, будши злі, потрапите добрі дари своїм дітям давати, скільки ж більше Отець ваш Небесний подасть добра тим, хто проситиме в Нього!
12. Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви. Бо в цьому Закон і Пророки.
13. Увійходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погибелі, і нею багато-хто ходять.
14. Бо тісні ті ворота, і вузька та дорога, що веде до життя, і мало таких, що знаходять її!
15. Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас ув одежі овечій, а всередині хижі вовки.
16. По їхніх плодах ви пізнаєте їх. Бо хіба ж виноград на тернині збирають, або фіги із будяків?
17. Так ото родить добрі плоди кожне дерево добре, а дерево зле плоди родить лихі.
18. Не може родить добре дерево плоду лихого, ані дерево зле плодів добрих родити.
19. Усяке ж дерево, що доброго плоду не родить, зрубується та в огонь укидається.
20. Ото ж бо, по їхніх плодах ви пізнаєте їх!

21. Не кожен, хто каже до Мене: Господи, Господи! увійде в Царство Небесне, але той, хто виконує волю Мого Отця, що на небі.

24. Отож, кожен, хто слухає цих Моїх слів і виконує їх, подібний до чоловіка розумного, що свій дім збудував на камені.

25. І линула злива, і розлилися річки, і буря знялася, і на дім отой кинулась, та не впав, бо на камені був він заснований.

26. А кожен, хто слухає цих Моїх слів, та їх не виконує, подібний до чоловіка того необачного, що свій дім збудував на піску.

27. І линула злива, і розлилися річки, і буря знялася й на дім отой кинулась, і він упав. І велика була та руїна його!..

(Переклад з церковнослов'янської Столяр М.Б.)

АВГУСТІН БЛАЖЕННИЙ (354 – 430)

Сповідь

Блаженний, хто любить Тебе, [Боже], в Тобі друга і ради Тебе ворога. Лише той не втрачає нічого дорогого, кому всі дорогі в Тому, Кого не можна втратити. А хто це, як не Бог наш, Бог, Який створив небо і землю (Бут. 1, 1) і наповнює їх (Єр. 23, 24)... Тебе ніхто не втрачає, окрім тих, хто Тебе залишає, а хто залишив – куди піде і куди втече?

Боже сил, оберни нас, покажи нам лице Твоє, і ми спасемося (Пс. 79, 8). Куди б не звернулася людська душа, усюди, окрім Тебе, наткнеться вона на біль, хоч би наткнулася і на красу, але красу поза Тобою і у нестямі самій. І краса ця ніщо, якщо вона не від Тебе. Прекрасне народиться і вмирає; народжуючись, воно починає як би бути і зростає, щоб досягти повного розквіту, а розцвівши, старіє і гине. Не завжди, правда, доживає до старості, але гине завжди.

Хай хвалить душа моя за цей світ Тебе, «Господи, всього Творець», але нехай не прилипає до нього плотською любов'ю, бо він йде, куди і йшов, – до небуття і крає душу смертною тугою, тому що і сама вона хоче бути і любить відпочивати на тому, що вона любить. А на цьому світі ніде відпочити, тому що все в нім безупинно втікає...

Не метушися, душа моя: не дай оглухнути вуху серця від гуркоту метушні твоєї. Слухай, саме Слово зве тебе повернутися: безтурботний спокій там, де Любов не покине тебе, якщо сам ти Її не покинеш.

Хоча людська душа справедливо визнається безсмертною, втім і для неї існує своєрідна смерть. Смерть душі буває тоді, коли її залишає Бог, подібно до того, як смерть тіла відбувається тоді, коли її залишає душа.

Цитати

Обтяжує душу не тіло, але тлінне тіло.

Ми не знаємо скільки не з нами наших і скільки не наших з нами.

Друзі й лестощі розпещують, а вороги, сварки, зазвичай виправляють.

Вірую, щоби розуміти...

Полюби Бога усім серцем своїм і усією душею своєю – і роби, що хочеш.

Усе, що ми знаємо, знаємо розумом; тому ніяке почуття не є знанням.

ВАСИЛИЙ ВЕЛИКИЙ (329 – 379)

Цитати

«Є такий морський птах – зимородок. Він має звичай вити гніздо на самому березі, класти яйця на пісок і сидіти у гнізді посеред зими, коли від частих та сильних вітрів море постійно виплескується на берег. Та раптом припиняються вітри, і морська хвиля не рухається до того часу, як на протязі семі днів зимородок сидить на яйцях, бо саме стільки днів він виводить своїх пташенят. Оскільки ж їм потрібна їжа, то великий Господь дав цьому маленькому створінню ще сім днів на зростання пташенят. Це знають усі мореплавці, чому і називають дні ці зимородковими.

Які ж чудеса не здійсняться для тебе, створеного по образу Божому, коли Бог навіть для такої маленької пташки утримує велике і страшне море, повелівши йому бути тихим серед самої зими?»

«Спокій і мир є початком очищення душі, тоді язик звільняється від говоріння про людські справи, очі не звертають увагу на красу оточення, а слух не послаблюється приємними... мелодіями і розмовами з балакливими людьми».

«О, Боже, расшири в нас почуття товариства з усіма живими істотами, з нашими меншими братами, яким Ти дав цю землю як спільний будинок з нами. Тоді зрозуміємо, що вони живуть не для нас тільки, але й для себе самих і для Тебе, що вони насолоджуються радістю життя також, як і ми, і служать Тобі на своєму місці краще, ніж ми на своєму».

ГРИГОРІЙ ПАЛАМА (1296 – 1359)

«Хіба не пам'ятаєш, брат, слів апостола, що «наші тіла – храм святого Духу», що живе в нас, і що «ми – будинок Бога», як і Господь говорить, що «вселюсь і ходитиму в них і буду їх Богом» (1 Кор. 6, 19; Евр. 3, 6; 2 Кор. 6, 16)? ...І навіщо Бог ...вселив розум в тіло? Чи не погано зробив Він? Подібні речі пристало говорити єретикам, які називають тіло злом і статуєю лукавого, а ми злом вважаємо тільки перебування розуму в тілесних помислах, в тілі ж – ніяк не злomu, раз саме тіло не є зло».

«Хто постом очистить своє тіло, силою Божої любові зробить свою волю і свої бажання основою чеснот, а розум у просвітленій молитві віддасть Богові, той отримає і побачить в самому собі благодать, яку Бог обіцяв усім, чистим серцем».

«...богослови розійшлися у питанні, яким з внутрішніх органів думка користується передусім, тому що одні поміщають її, як в деякому акрополі, в мозку, а інші відводять їй вмістищем якнайглибше осереддя серця, очищене від усього душевного. Якщо самі ми безперечно знаємо, що наша здатність думати розташована у серці як у своєму знарядді, то ми взнали це не від людей, а від самого Творця, який каже: «З серця виходять помисли» (Мф. 15, 11; 19). Ось чому у Макарія Великого сказано: «Серце править усім складом людини, і якщо благодать оволодіє пажитями серця, вона панує над усіма помислами і тілесними членами; адже усі помисли душі – в серці»: так що серце – це скарбниця розумної здатності душі і головне тілесне знаряддя міркування».

КОРАН

Сура п'ятдесят перша

В ім'я все милостивого, все милосердного Бога.

1. Клянуся вітрами, які віють на всі сторони світу,

2. І хмарами, які набрякли дощем,

3. І кораблями, які долають водні простори,

4. І ангелами, які виконують Боже веління.

5. Адже те, що вам обіцяно – справдиться.

6. І Страшний Суд справді настане!

7. Клянуся небом, де пролягають зоряні дороги.

8. Воістину, ви марнуєте час на суперечки та суєслів'я.

9. Люди відвертаються від того, хто сам від них відвертається.

10. Нехай згинуть брехуни та обманщики

11. І ті, яких закрутив вир легковажності.

12. Вони питають: «Коли настане день Страшного Суду?»

13. Настане він тоді, коли вони опиняться в пекельному вогні.

14. Карайтесь вашою карою! Ось до чого ви прагнули!

15. Воістину, богобоязливі розкошуватимуть у райських кущах біля прохолодних джерел,

16. Приймавши те, що дарував їм Господь їх. Але ж, воістину, вони прожили благочестиве життя.

17. Не досипали вони своїх ночей та молилися

18. І зрання благали у Бога прощення,

19. І завжди у них щось знаходилося для жебрака та убогого.

20. І на землі є віщі знаки для тих, які знають істину.

21. І в душах ваших також вони є. Невже ви їх не бачите?

22. І на небі вас чекає благодать і все те, що вам було обіцяно.

23. А тому, клянуся Господом неба й землі, що це правда, як і те, що говорите ви.

24. Чи знаєш ти розповідь про поштивих гостей Ібрагіма?

25. Зайшли вони в його дім і мовили: «Мир тобі!» Він одрік їм: «Мир вам, чужинці!»

26. Потім він вийшов до челяді і приніс вгодоване теля

27. і поставив перед ними, сказавши: «Може, хочете їсти?»

28. І він відчув страх перед ними, а вони сказали: «Не бійся!» і втішили його благою звісткою про те, що у нього народиться мудрий син.

29. Тут прийшла його жона з лементом, б'ючи себе по обличчі й кажучи: «Я ж – стара і безплідна!»

30. А вони сказали: «Так прорік твій Господь, а він розумний, високомудрий!»

31. Тоді він запитав: «Чого ви завітали сюди, о посланці?»

32. Одрекли вони: «Воістину, ми послані до грішного народу,

33. Щоб наслати на них зливу каміння,

34. Вже поміченого в твого Господа для невірних!»

35. І ми вивели звідтіля тих віруючих, хто був у ньому,

36. Але ми знайшли в місті один будинок людей, які ввірили себе Богові.

37. У ньому ми позаставили віщий знак, щоб урятувати їх від нещадної Божої кари.

38. Саме цей знак був у Муси, коли ми послали його до фараона з явним доказом.

39. А фараон із своїм військом відвернувся й мовив: «Він великий маг або божевільний!»

40. І взяли ми його та його воїнство й кинули в море, бо він заслужив кари.

41. також був цей знак, коли ми наслали на них смертоносний вітер,

42. Який спустошує все на своєму шляху і залишає тільки зотлілі кістки,

43. Та в самудян, коли сказано було їм: «Недовго ви будете веселитися!»

44. Але вони знехтували попередження свого Господа і вразила їх блискавка просто в очі.

45. І не могли вони звестися на ноги і не було в них рятівників.

46. А ще раніше було попереджено люд Нуха, то були грішники і нечестивці.

47. А Ми воздвигнули небо власними руками і Ми, воістину, всемогутні.

48. І Ми ж розпростерли землю. Які ж Ми чудові творці!

49. І з усього живого Ми сотворили пару людей. Тож, може, ви схаменетесь.

50. Поспішайте ж до Бога! Воістину, я посланий вам Його провозвісник!

51. І не сотворяйте собі інше божество, крім Бога! Воістину, я посланий вам провозвістити Його.

52. Так само і тим людям, що жили раніше. Кожному посланцеві Бога, що приходив до них, вони казали: «Ти великий маг або божевільний!»

53. Чи заповідали вони це одні одним? Ні, бо вони є люд, що вийшов з покори Божої.

54. Одвернися від них, і тебе омине Божий осуд.

55. Нагадуй про це іншим, бо, воістину, нагадування допоможе тим, які вірять у істинного Бога.

56. Я сотворив джинів і людей лише для того, щоб вони поклонялися Мені.

57. Я не жадаю від них життєвих благ і не хочу, щоб вони Мене годували.

58. Воістину, Бог є податель благ, міцний, могутній.

59. І, воістину, тих, які чинили кривду, спіткає така ж доля, як і їхніх спільників, тож нехай вони краще не гнівають мене!

60. Тож горе тим, які не увірували в той день, який їм було обіцяно!

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ

1. Загальна характеристика культури Крито-Мікенського періоду.
2. Гомерівська Греція. Міфологія Стародавньої Греції.
3. Крилаті вислови міфологічного походження.
4. Греція часів архаїки. Колонізація, розвиток міст та торгівлі.
5. Політичне життя доби архаїки (законодавство Драконта, тиранія, реформи Лікурга та Солона тощо).
6. Загальна характеристика філософії досократиків.
7. Архаїчне мистецтво (архітектура, скульптура).
8. Греко-персидські війни та їх вплив на культуру.
9. Політичне життя класичного періоду: особливості афінської демократії.
10. Предмет філософування в класичний період. Антропологічний поворот.
11. Основні філософські вчення класичного періоду (загальна характеристика).
12. Проблема сенсу життя в філософії класичного періоду.
13. Мистецтво класичного періоду (архітектура).
14. Мистецтво класичного періоду (скульптура, живопис).
15. Театр як втілення грецького менталітету класичної доби.
16. Творчість Есхіла,
17. Творчість Софокла
18. Еврипід як драматург
19. Арістофан – батько комедії.
20. Доба еллінізму. Значення походів Александра Македонського для світової культури.
21. Особливості елліністичного світогляду в філософських вченнях представників основних філософських шкіл доби.
22. Видатні вчені Стародавньої Греції.
23. Значення античної філософії для Європейської та світової культури.
24. Потворне, еротичне та буденне в елліністичному мистецтві. Гігантоманія.
25. Вплив давньогерцької культури на середньовічній культури.
26. Антична культура в добу Відродження та Нового часу.

27. Рим – місто та держава. Загальна періодизація історії культури Стародавнього Риму
28. Історія Стародавнього Риму в крилатих висловах сучасної української мови.
29. Римське право як найбільш вагомий внесок римської культури в сучасну цивілізацію.
30. Мистецтво: особливості римської архітектури та її основні досягнення.
31. Порівняльний аналіз грецької та римської скульптури. Внесок римських скульпторів в історію світового мистецтва.
32. Розваги в греків та римлян (основні культурні відмінності).
33. Язичницький культ пристрастей (гладіаторські бійки, цькування звірів, тріумфаторські процесії, культ імператора тощо).
34. Виникнення християнства. Гоніння на християн та розповсюдження християнства.
35. Візантійська імперія як пряма нащадниця греко-римської та елліністичної культур Сходу.
36. Духовне життя Візантії. Особливості православної аскетичності. Анахоретизм та ченецтво. Монастирі як духовні центри Візантії.
37. Святі Візантії. Агіографічна література.
38. Вселенські Собори в релігійному та культурному житті православного світу. VII Вселенський собор та його значення для розвитку православного мистецтва.
39. Розвиток природничих наук в Візантії. Практична орієнтованість візантійської науки.
40. Особливості візантійської освіти.
41. Мистецтво Візантії (архітектура)
42. Мистецтво Візантії (іконопис).
43. Ікона як сакральний текст, рівні розуміння ікони.
44. Період іконоборства у Візантійській культурі. Основні тези іконоборців та іконошанувальників, перемога іконошанування в православній культурі.
45. Протистояння ісіхастіської та ренесансної традицій в Візантії.
46. Іслам як культурний феномен, його народження та еволюція. Напрямки в ісламі: суннізм та шіїзм.
47. Наука та філософія в добу династії Аббасидів.
48. Розквіт літератури та мистецтва в період панування династії Аббасидів у Багдаді.
49. Вплив Візантійської культури на культуру Київської Русі.

50. Візантія та культура Європейського Відродження.
51. Основні фактори розвитку культури Західної Європи XI-XIV ст.
52. Хрестові походи та їх цілі. Результати хрестових походів (негативні та позитивні культурні наслідки).
53. Лицарська культура: побут, мораль. Ідеальний та реальний лицар
54. Особливості організації середньовічного міста-комуни. Цехова система як професійне, політичне та релігійне об'єднання громадян.
55. Розвиток ремісництва, торгівлі у Західній Європі XI-XIV ст.
56. Освіта Західної Європи XI-XIV ст.
57. Особливості західного чернецтва. Чернецькі ордена (сістерсійський або бернардинський, орден кармелітів, францисканський, домініканський). Духовно-лицарські ордена (іоанніти та тамплієри).
58. Вплив західного християнства на світську культуру та освіту
59. Специфіка західної містики.
60. Феномен святості в культурі Західної Європи (Бенедикт Нурсійський, Франциск Асизський).
61. Стилістичні особливості середньовічної архітектури Західної Європи: романський та готичний стилі.

САМОСТІЙНА РОБОТА З РЕЛІГІЄЗНАВЧИХ ПИТАНЬ КУРСУ

Що таке «монотеїзм»?

- а) одна з богословських дисциплін;
- б) заперечення буття Бога;
- в) віра в єдиного Бога;
- г) віра в декількох богів.

Напрямки християнства – виберіть повну відповідь:

- а) християнство, конфуціанство, індуїзм;
- б) індуїзм, християнство, іслам;
- в) буддизм, християнство, іслам;
- г) православ'я, католицизм, протестантизм.

Християнство виникло:

- а) у Візантійській імперії;
- б) у Римській імперії;
- в) в імперії Олександра Македонського; г) у Київській Русі.

Розкол на католицизм і православ'я відбувся в:

- а) 1154 р.; б) 1054 р.; в) 954 р.; г) 1254 р.

Як перекладається слово Євангеліє?

- а) пророцтво ;
- б) блага звістка;
- в) влада Бога;
- г) Святе Письмо.

Священним Писанням у християнстві є:

- а) Старий Заповіт;
- б) Новий Заповіт;
- в) Біблія, яка включає Старий та Новий Заповіт;
- г) Апокаліпсис.

Мусульмани повинні молитися:

- а) п'ять разів на добу;
- б) три рази на добу;
- в) шість разів на добу;
- г) два рази на добу.

Тотемізм – це:

- а) віра в існування душі та духів;
- б) віра в певну надприродну силу, що панує в світі;
- в) віра у надприродний зв'язок людей із тваринами та рослинами;
- г) віра в долю.

У якому документі, прийнятому на Вселенському соборі, викладено основи догматики православ'я:

- а) Символ віри;
- б) Церковний устав;
- в) едикт про віротерпимість;
- г) закон Божий.

Верховною владою у Ватикані наділений:

- а) конклав кардиналів;
- б) Папа Римський;
- в) Вселенський патріарх;
- г) Вселенський собор.

Як перекладається слово Євангеліє?

- а) пророцтво;
- б) блага звістка;
- в) влада Бога;
- г) Святе Письмо.

Хадж це:

- а) паломництво до мусульманських святих місць;
- б) назва мусульманської культової страви;
- в) титул духовного лиця;
- г) культова споруда.

Дія, яка не є християнським таїнством:

- а) хрещення;
- б) миропомазання;
- в) введення в храм;
- г) сповідь.

Виберіть суто католицький догмат:

- а) непорочне зачаття Ісуса Христа;
- б) воскресіння Ісуса Христа;
- в) вчення про чистилище;
- г) вчення про боголюдську природу Христа.

Батьківщина засновника ісламу Муххамада:

- а) Мекка;
- б) Медина;
- в) Стамбул;
- г) Єрусалим.

Намаз це:

- а) мусульманська молитва;
- б) мусульманська їжа;
- в) мусульманська війна;
- г) мусульманська община.

Яке православне свято має назву Богоявлення:

- а) Різдво Ісуса Христа;
- б) Хрещення Ісуса;
- в) Переображення;
- г) Воскресіння.

Згідно біблійного світогляду, найбільша катастрофа, яка змінила духовну сутність та історичний розвиток людства, це:

- а) гріхопадіння;
- б) всесвітній потоп;
- в) масове винищення єврейських немовлят у Єгипті;
- г) Вавілонський полон.

Виберіть назви православних постів:

- а) Великий;
- б) Хрещенський;
- в) Різдвяний;
- г) Троїцький;
- д) Петрівка;
- г) Успенський.

Яка заповідь є «найбільшою» в Новому Заповіті:

- а) шануй батька і матір...;
- б) не вбивай;
- в) шукай Царства Небесного...;
- г) люби Господа Бога свого ...

Целібат це:

- а) один із ступенів католицького священства;
- б) обітниця мовчання;
- в) обітниця безшлюбності для католицького духовенства;
- г) рада кардиналів, що обирає Папу римського.

В якому місті народився Ісус Христос:

- а) Назарет;
- б) Віфлеєм;
- в) Єрусалим;
- г) Кана Галілейська.

Ім'я апостола, який до зустрічі з Ісусом Христом був гонителем християн:

- а) Петро;
- б) Іуда;
- в) Павло;
- г) Яків.

Розходження в між католицизмом і православ'ям почалося через догмат:

- а) про чистилище,
- б) про філіокве,
- в) про непорочне зачаття Діви Марії,
- г) про непогрішимість папи.

ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

(надається один із можливих варіантів)

*Комплексна контрольна робота
з «Історії та теорії зарубіжної культури
(Античність та Середньовіччя)»
для освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 034 Культурологія*

Варіант 1

Час проведення тестування – 45 хв.

1. Період найвищого розквіту культури Стародавньої Греції припадає на:

- а) VI ст. до н.е.;
- б) V – IV ст. до н.е.;
- в) III ст. до н.е.;
- г) II ст. н.е.

2. В добу еллінізму предметом філософії стає:

- а) людина;
- б) природа;
- в) внутрішній світ людини;
- г) суспільство.

3. Мужність є характерною рисою

- а) дорічного ордеру;
- б) іонічного;
- в) корінфського;
- г) всієї античної архітектури.

4. Хто з античних скульпторів працював у хризо-елефантиній техніці?

- а) Фідій;
- б) Мірон;
- в) Поліклет;
- г) Скопас.

5. Театральна вистава в класичній Греції була:

- а) самотійною подією;
- б) частиною свята покровителя міста;
- в) завершальною частиною свята збору врожаю;
- г) частиною культу Діоніса.

6. Вибрати із загального списку крилаті вислови, що належать до давньогрецької культури:

- 1) Альфа і омега
- 2) Авгієві стайні
- 3) Нитка Аріадни
- 4) Ахіллесова п'ята
- 5) Біла ворона
- 6) Вандалізм
- 7) Внести свою лепту
- 8) Герострат.

7. Знайдіть правильне речення:

а) Римські скульптори тільки копіювали твори своїх великих грецьких попередників.

б) Імена римських скульпторів відомі усьому світу завдяки римському скульптурному портретові.

в) Завдяки римським скульпторам до нашого часу дійшли твори грецьких майстрів пластики.

г) Римські скульптори створили цілком унікальне художнє явище скульптурного портрету, який піднімав людську особистість на рівень ідеалу.

8. Чому за основу християнського храму було взято римську базиліку (виділіть дві причини)?

а) тому що це був єдиний тип храмової споруди, відомий візантійцям ;

б) тому що Рим є центром античної архітектури в цілому ;

в) тому що базиліка має значний внутрішній простір на відміну від периптера;

г) тому що в Римі базиліка була світською спорудою, яка не асоціювалася з язичництвом.

9. Чому серед різних концепцій світобудови у Візантійській культурі перемагає система античного вченого Птолемея?

- а) тому, що його погляди співпадали з біблійними уявленнями;
- б) тому що за цією системою легше було вираховувати затемнення Сонця;
- в) тому, що альтернативних концепцій не існувало;
- г) завдяки авторитету Аристотеля.

10. Вибрати із загального списку вислови Євангельського походження:

- 1) Гроші не тхнуть
- 2) Жереб кинуто
- 3) Зарити талант у землю
- 4) І ти, Брут?
- 5) Хома
- 6) Легше верблюду пройти крізь гольне вушко...
- 7) Нарцис
- 8) Не судить то й вас не судитимуть
- 9) Пізнай самого себе
- 10) Не хлібом єдиним жива людина.

11. Який фактор не мав впливу на розвиток філологічної науки Стародавніх Греції та Риму?

- а) праці з поетики Аристотеля;
- б) Олександрійська бібліотека;
- в) Кратет Мальський провалився у отвір римської клоаки та зламав собі ногу;
- г) апорії скептиків.

12. Про яку архітектурну споруду говорили, що її шатро тримає сам Бог?

- а) Парфенон;
- б) Пантеон;
- в) Галікарнаський Мавзолей;
- г) Софійський собор в Константинополі.

13. Як уявляли собі інтер'єр храму з естетичної точки зору іконоборці?

- а) як простір, в якому можливі тільки надписи догматів;
- б) не допускали ніяких прикрас та надписів взагалі;
- б) використовували виключно геометричний орнамент;
- в) виключали тільки релігійні зображення.

14. Представників якого чернечого ордену прийнято вважати родоначальниками банківської справи, бо саме казначеям цього Ордену належить ідея звичайних і «дорожніх» чеків для прочан у Святу землю.

- а) францисканців;
- б) бенедиктинців;
- в) представники Ордену святого Георгія;
- г) Тамплієрів.

15. Мусульманський містицизм:

- а) сунізм
- б) суфізм;
- в) деїзм;
- г) шиїзм

Список основної навчальної літератури

1. Аверінцев С.С. Софія – Логос. Словник. Київ, 2001.
2. Адо П. Що таке антична філософія? Київ, 2014.
3. Антична література: Хрестоматія. Упорядник О.І. Білецький. Київ: Радянська школа, 1968 (2-ге видання).
4. Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах: Хрестоматія. Львів, 2000.
5. Закович М.М., Зязюн І.А., Семашко О.М. та ін. Культурологія. Українська та зарубіжна культура: Навч. посібник, 3 вид. Київ: Знання, 2007.
6. Кондзьолка В. Історія середньовічної філософії. Львів: Світ, 2001.
7. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. видання. Львів, 1994.
8. Кормич А.І., Багацький В.В. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ ст.). Навчальний посібник. Харків: Одиссей, 2002.
9. Пролеєв С.В. Історія античної філософії. Київ, 2001.
10. Хоруженко К.М. Культурологія. Енциклопедичний словник. Ростов-на-Дону: Фенікс, 1997.
11. Читанка з історії філософії: У 6-ти кн. ; За ред. Г.І. Волинки. Кн. 6. Зарубіжна філософія ХХ ст. Київ: Довіра, 1993.
12. Шевнюк О.Л. Культурологія: Навч. посібник, 3 вид. Київ: Знання-Прес, 2007.

Список основних першоджерел

1. Апулей. Метаморфози, або Золотий осел. Київ, 1982.
2. Біблія. Святе Письмо Старого і Нового Завіту.
3. Вергілій. Енеїда. Київ, 1972.
4. Геродот. Історії в дев'яти книгах. Київ: Наукова думка, 1993.
5. Гомер. Іліада. Одисея. Київ, 1963; 1978.
6. Давньогрецька трагедія. Київ, 1981.
7. Евріпід. Трагедії. Київ, 1993.

8. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін. Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. Київ: Основи, 2001.
9. Коран. Переклад смислів українською мовою. Переклад з арабської Михайло Якубович. Медіна: Центр імені Короля Фагда з друку Преславного Сувою, 2013.
10. Коран. Переклади смислів українською мовою. Переклад з російської Валерій Басиров. Сімферополь: Видавництво Доля, 2013.
11. Лонг. Дафніс і Хлоя. Київ, 1936.
12. Овідій. Метаморфози. Київ, 1982.
13. Плавт Тіт Макцій. Три моти. *Людина і довкілля*: У 2 кн. / Упорядн. В.С. Крисаченко. Київ, 1995. Кн. 1.
14. Платон. Апологія Сократа. Діалоги. Київ: Фоліо, 2017.
15. Платон. Держава. Переклад з давньогрецької та коментарі Дзвінки Коваль. Київ, 2000.
16. Публій Овідій Назон. Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах : Хрестоматія. Львів, 2000.
17. Сенека. Моральні листи до Луцілія. Київ: Основи, 1999.
18. Федр. Байки. Київ, 1986.

Інтернетресурси

1. «Плерома» – часопис з проблем культурології, теорії мистецтва, філософії // <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/zmist.htm>
2. Пісня про Роланда. Електронний ресурс: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=588>
3. Пісня про мого Сіда /Богдан Лончина. Електронний ресурс: https://chtyvo.org.ua/authors/Lonchyna_Bohdan/Pisnia_pro_moho_Sida/
4. Пісня про Нібелунгів (у прозі). Електронний ресурс: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8558>
5. Умберто Еко. Ім'я Рози. Електронний ресурс: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=160>
6. Плутарх. Порівняльні життєписи. Київ, 2023. <https://chitaka.com.ua/knigi/porivnyalni-zhyttyepysy/>
7. Юнг К.Г. Душа і міф: шість архетипів. Пер. с англ. Київ: Державна бібліотека для юнацтва, 1996 // http://cpp-p.ru/wp-content/uploads/2015/08/f-8XT1NhfwDLIxd TJ0M_XLnBkZg.pdf

Навчально-методичне видання

СТОЛЯР Марина Борисівна

БОГУН Микола Олександрович

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ (АНТИЧНІСТЬ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Технічний редактор **О. Клімова**

Комп'ютерний набір **М. Столяр**

*(Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.)*

Підписано до друку 26.10.2023 р. Формат 60 x 84 1/16.

Папір офсетний. Друк на різнографі.

Ум. друк. арк. 5,58. Обл.-вид. арк. 3,3.

Наклад 150 прим. Зам. № **881.**

Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т.Г. Шевченка.

14013, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.

Тел. 65-17-99.

nuchk.tipograf@gmail.com

